№ 73 ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ԱՊՐԻԼԻ 5

1907

ԵՐԵՍՈՒՆՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ԱՊՐԻԼԻ 5 73 №

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը 6 րուբլի. առանձին համարները ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊԷԿՈՎ.

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցէն. Тифлисъ, редакція «Мшакъ». Базарная ул. д. Тамамшева № 16. Կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».

Տէլէֆօն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպէկ.

Տէլէֆօն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲԱՑՎԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

„ՄՇԱԿ“

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԼՐԱԳՐԻ

ՆԵՐԿԱՅ 1907 ԹՈՒԱԿԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

(35-ՐԴ ՏԱՐԻ)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆԸ. «Մշակի» տարեկան գինը 10 րուբլի է, տասն և մէկ ամսվանը նոյնպէս 10 ր., տասն ամսվանը՝ 9 ր., ինն ամսվանը՝ 8 ր., 8 ամսվանը՝ 7 ր., եօթ և վեց ամսվանը՝ 6 ր., հինգ ամսվանը՝ 5 ր., չորս ամսվանը՝ 4 ր., երեք ամսվանը՝ 3 ր., մէկ ամսվանը 1 րուբլի:

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԵԱՆ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ. Ամերիկայի բաժանորդները պէտք է վճարեն տարեկան 6 դոլլար. Եւրօպայի բաժանորդները՝ 30 ֆրանկ. Պարսկաստանի բաժանորդները՝ 10 րուբլի:

«Մշակին» գրվել կարելի է ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ. (Բազարնայա և Բարօնսկայա փողոցների անկիւն): Ստորագրվել կարելի է միայն ամսի 1-ից:

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆԸ կարելի է վճարել ՄԱՍ-ՄԱՍ:

Կայսրութեան ուրիշ քաղաքներից «ՄՇԱԿԻՆ» գրվելու համար և առհասարակ նամակներ և ծրարներ ուղարկելիս, պէտք է դիմել հետևեալ հասցէով. ТИФЛИСЪ, Редакція «МШАКЪ», իսկ արտասահմանից՝ TIFLIS, Rédaction du journal «MSCHAK».

Յայտարարութիւններ ընդունվում են բոլոր լեզուներով:

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

ԲԱՑՎԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

„ՓԱՅԼԱԿ“

ԳՐԱԿԱՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ

օրաթերթի

Առաջին №-ը լոյս կը տեսնէ ապրիլի 7-ին

1—2

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ԱՊՐԻԼԻ 5-ԻՆ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԻ

„ՓՆՋԻԿ“

Մանկական պատկերազարդ շաբաթաթերթի առաջին համարը

Աշխատակիցներն են տ. Արղութեան Ս. պ. պ. Աղայեան Ղ., Ահարոնեան Ա., Գրիգորեան Զ., Թումանեան Յով., Իսահակեան Ա., Մելիք-Ադամեան Լ., Մեհրաբեան Ար. (Սրինգ), Միրզայեան Գ., Մանուկեան Ա., Տէր Ղևոնդեան Ն., Քամալեանց Ս., Քաջունեան և այլք:

1907 թ. ընթացքում բաժանորդները կստանան՝

30 հատ շաբաթաթերթ (գունաւոր պատկերներով)

15 հատ մանկական երգեր (նօտերով)

15 հատ մանկական խաղեր

10 բաց նամակներ (մանկական)

Բաժնեգինն է մինչև տարւայ վերջը

Թիֆլիսում 3 ր., Թիֆլիսից դուրս 3 ր. 50 կ.

Արտասահման 4 ր., առանձին համարները

Թիֆլիսում 10 կ., Թիֆլիսից դուրս 12 կոպ.

Թերթիս բաժանորդները կարող են ստանալ սեպտեմբերին «պատկերազարդ լօտօ» առանձին վճարելով 50 կ., ոչ բաժանորդների համար լօտօյի գինն է 1 ր. 20 կ.

Գ. Մելիք-Ազարեանը նւիրել է «Փնջիկի» 100 օրինակի բաժնեգին գրադարաններին և ուսումնարաններին ձրի ուղարկելու համար. այն հիմնարկութիւնները, որոնք ուզում են ստանալ, թող բարեհաճեն ուղարկել իրանց հասցէները «Փնջիկի» խմբագրատունը. հասցէն՝ Тифлисъ.-Лорисъ-Меликовская ул. № (Մուտքը կովկասեան մուզէյի կողմից): Խմբագրատունը բաց է 12—2 ժամ և երեկոյեան 5—7 ժամ: Բաժանորդագրութիւնը ընդունվում է բոլոր գրավաճառների մօտ:

Խմբագիր-հրատարակիչ՝ Գ. ԵՐԻՑԵԱՆ

տп. (ե. հ.) 1—2.

ՇԱՐՈՒՆԱԿՎՈՒՄ Է 1907 Թ. ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

„ՅՈՒՇԱՐԱՐ“

Թատերական-գրական-գեղարուեստական

ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ԵՐԿՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹԻ

Թերթիս աշխատակցելու են հայ գրական-գեղարուեստական աշխարհի բոլոր յայտնի ներկայացուցիչները: Թերթի նպատակն է ծանօթացնել և տարածել գեղարուեստի գաղափարը հասարակութեան զանազան խաւերում, օժանդակել նրա ճշտիւ ըմբռնմանը և ամեն կերպ նպաստել զաւառական բեմերի զարգացման: Այս տարի տալու է 18 համար բազմաթիւ պատկերներով և 9 հատ ընտիր պիեսներ, որոնց, առանց դժուարութեան, ամեն տեղ կարելի է ներկայացնել: Տարեկան բաժնեգինն է 5 ր., արտասահման 6 ր. կամ 3 դօլլար: Բաժնեգինը կարելի է վճարել մաս առ մաս. սկզբից 3 ր. և ապա իւրաքանչիւր ամսի սկզբին մի րուբլի մինչև մայիս: Թիֆլիսում բաժանորդ գրվել կարելի է 1) «Գուտտենբերգ» գրավաճառանոցում, 2) «Փարոս» քեօսկում, 3) խմբագրատանը, Սերգիեվսկայա № 3, ուր դիմելու են օտար քաղաքացիք:

Խմբագիր-հրատարակիչ՝ օր. Մարիամ Մեհրաբեան

տп. 12—25

Կիրակի ապրիլի 8-ին,

ԹԻՖԼԻՍԻ ԺՈՂՈՎԱՐԱՆԻ ԴԱՀԼԻՃՈՒՄ

Փիլ. դոկ. Ս. Թառայեանը

կը դասախօսէ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԻ

Փիլիսոփայութիւնը

ՀԵՏԵՒԵԱԼ ԾՐԱԳՐՈՎ

1. Գեղարուեստի հոգեբանական հիմունքները, 2. Զգացմունք ու միտք, 3. Գիտութեան էութիւնը, 4. Գեղարուեստի էութիւնը, 5. Գիտութեան նշանաբանը, 6. Գեղարուեստի նշանաբանը, 7. Գեղարուեստի ճիւղաւորութիւնը, 8. Գիտութեան ազդեցութիւնը գեղարուեստի վրա, 9. Ճշմարտութեան ու գեղեցկութեան համերաշխութիւնը, 10. Գեղարուեստի բարդ տեսակները, 11, Բոլոր գեղեցիկ արուեստների գագաթը, 12. Ճշմարիտ գեղեցկութեան սրբավայրը, 13. Թատրոնի ծագումը, 14. Թատրոնի զարգացման պատմութիւնը, 15, Ժամանակակից թատրոնը, 16. Ապագայ գեղարուեստը ու մասնաւորապէս թատրոնը:

Սկիզբն է ժամի 12-ին

Մուտքի գինը 20-ից մինչև 50 կոպէկ

Տոմսակները կարելի է վաղօրօք ստանալ 1) «Ընկեր»-ի խմբագրատանը, 2) «Փարոս» գրախանութում, Երևանեան հրապարակ, 3) Միրզաբէգեանցների խանութում Արմենակի բազար, իսկ դասախօսութեան օրը ժողովարանի մուտքի մօտ:

(ա. օ.) տп. 3—6

№ 20 ՀԱՅԵԼԻ № 20

Լոյս կը տեսնէ ուրբաթ, ապրիլի 6-ին, առաւօտեան ժամը 10-ին

№ 4 պրեմիա № 4

Հայոց Հայրիկ

Պրեմիան համարի հետ արժէ 30 կ.: Լրագրավաճառները մի-մի օրինակ ստանում են ՁՐԻ:

(չ. հ.) տп 2—2

ԲԺԻՇԿ

Ա. ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՑ

ՄԱՍՆԱԳԷՏ

սիֆիլիս, միզային, վեներական և մորթու հիւանդութիւնների:

Ընդունում է ցերեկ. 1—3 ժ., երեկ. 6—8 ժ. Սօլօլակ, Բեհբութեան փող. № 33:

(ա. օ.) տп. 34—50

ԲԺԻՇԿ

Տ. Ա. Խաչխանեան

ՄԱՍՆԱԳԷՏ

ներքին եւ վեներական հիւանդութիւններ

Ընդունելութիւն { առաւօտ. 10—12 ժ. երեկոյեան 5—7 ժ.

Սօլօլակ, Սերգիեվսկայա 15, Փրիդօնովի տանը:

տп. (չ.ու.չ.) 60—100

ԹԻՖԼԻՍԻ ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ,

ի նկատի ունենալով որ անցեալ մարտի 22-ին նշանակված ժողովը չը կայացաւ առևտրական հաստատութիւնների պրօմիսլային հարկ վճարող ծառայողների բացակայութեան պատճառով, կրկին հրաւիրում է յիշեալ ծառայողներին ընդհանուր ժողովի, որ կայանալու է կիրակի, ապրիլի 8 ին, ցերեկվայ ժամը 2 ին Թիֆլիսի ժողովարանի ամառնային դահլիճում (Միքայէլեան փողոց)—համաձայն 1906 թ. նոյեմբերի 15-ին բարձրագոյն հաստատված Մինիստրների Խորհրդի որոշման—ներկայացուցիչներ ընտրելու այն մասնաժողովի համար, որը զբաղվելու է յիշեալ ծառայողների նօրմալ հանգիստը որոշ պարտադիր կանոններ մշակելու խնդրով:

1) Այն առևտրական հաստատութիւնների չափահաս ծառայողները, որոնց տէրերը իրաւունք ունեն մասնակցել ժողովներին, մասնակցում են իւրաքանչիւր հաստատութիւններից մէկական ներկայացուցչով, որը ընտրվում է այդ հաստատութիւնների չափահաս ծառայողների կողմից:

2) Ընտրված ներկայացուցիչները ժողովի շէնութիւնը մտնելու ժամանակ ցոյց են տալու իրանց լիազօրութիւն տված անձանց ստորագրութիւնների թուղթը:

3) Ընտրողական ժողովների նիստերը տեղի կունենան չը նայած անդամների քանակին:

տп. 1—1

Թիֆլիսի ժողովարան

Ն. Ն. Րօզէտտիի դիրեկցիան

Անդամների, կանդիտատների և նրանց ընտանիքների համար*

Հինգշաբթի ապրիլի 5 ին

ցոյց կը տրվի

ԿԻՆԵՄՕ ՕՊԵՐԱ

ԼՍԵԼ ԵՒ ՏԵՍՆԵԼ

ցոյց կը տրվի հետևեալը՝

ՐՕՄԱՆՍ կը կատարէ Պարիզի օպերայի արտիստուհի տիկ. Լօրենցօ:

ԿԱՐՄԵՆ 4-րդ ակտի վերջը կը կատարէ տիկ. Մենդիօրօզ Վիլանի:

ՖԱՈՒՍՏ տրիօ դուէլ կը կատարէ Սկարնէօ Կօսսետ Ֆօրինի:

ՖԱՈՒՍՏ տրիօ ֆինալ տիկ. Ռուսսօ, Բօնչի, Մենատի:

Ֆունիկուլա-Ֆունիկուլի խումբ կօմիքական օպերայից. Նաև ցոյց կը տրվեն հետևեալ պատկերները՝

ԺԱՄԿՈՉԻ ԱՂՋԻԿԸ

պատկեր 14 փոփոխութեամբ

ՌԱՋԱՅԻ ԱՐԿՂԸ

Մեծ ֆեերիան գոյներով

ԴԻՒԹԱԿԱՆ ՎԱՐԴԵՐ

գունաւոր պատկեր

ՊԱՐԻԶԻ ԳՈՂԵՐ

Հիւրերը, անդամների յանձնարարութեամբ, վճարում են մէկական րուբլի մուտքի համար, բացի տոմսակի արժէքից:

Աշակերտներին մուտքը արգելված է:

Սկիզբը երեկոյեան ժամը 9-ին:

տп. 1—1

Թիֆլիսի քաղաքային վարչութիւնը

ի նկատի ունենալով, որ անցեալ մարտի 31-ին նշանակված ժողովը չը կայացաւ, պրօմիսլային հարկ վճարող արհեստանոցների ծառայողների չը գալու պատճառով կրկին և վերջին անգամ հրաւիրում է յիշեալ անձերին ընդհանուր ժողովի, որ կայանալու է ապրիլի 6 ին, երեկոյեան ժամը 6-ին քաղաքային դումայի դահլիճում ներկայացուցիչներ ընտրելու այն մասնաժողովի համար, որը զբաղվելու է յիշեալ ծառայողների նօրմալ հանգիստ որոշող պարտադիր կանոններ մշակելով: Ընդ սմին տեղեկացնվում է, որ 1) ժողովին մասնակցելու են արհեստանոցների չափահաս ծառայողները իւրաքանչիւր հաստատութիւնից մէկական հոգի, որ ընտրվում է իբրև ներկայացուցիչ յիշեալ արհեստանոցի չափահաս ծառայողներից. 2) ծառայողներից ընտրված ներկայացուցիչ անձինք ժողովի շէնութեան մուտքի մօտ ներկայացնում են իրանց ընտրող անձանց ստորագրութիւնները. 3) ժողովը կայացած կը համարվի ինչ թւով որ անդամներ լինեն:

տп. 1—1

Հայոց Հայրիկը Օշականում

Մեծադիր հրաշքանչ գրաւիւր, պատրաստված Ֆրանկֆուրտում, գինը 1 ր. 50 կ. ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԻԿԻ 87-րդ մօտակայ տարեդարձի առիթով (ապրիլի 4 ին). վաճառվում է այսօրվանից ԱՂԲՒՒՐ-ՏԱՐԱԶԻ գրասենեակում, հատը 60 կ. մինչև ապրիլի 5-ը:

Հայ պարբերական բոլոր թերթերի բաժանորդների համար (եթէ ուղարկեն իրանց տպագրված հասցէները) ճանապարհածախսով և յատուկ պատրաստված այդ պատկերի համար խողովակներում—80 կ., նրանց համար, րոնք հայերէն ոչ մի թերթ չեն ստանում 1 ր. 10 կ.: Ապրիլի 5-ից անխտիր ամենքի համար դարձեալ իր իսկական գնով՝ հատը 1 ր. 50 կ. վերադիր վճարով չէ ուղարկվում: Հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Агбюръ-Таразъ»:

տп (հ. չ.) 5—5

ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

ԲԺԻՇԿՆԵՐԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

Մշտական մահճակալներով

Ելիզավետինսկայա փողոց № 79, տելեֆօն 1026.

Հիւանդների ընդունելութիւն ամեն օր

ՄԻՔԱՅԵԼ ԱՂԱՋԱՆԵԱՆ.—11—12 ժ.—միզասեռական, կաշուի և սիֆիլիս:

Ի. Ն. ԵՂԻԱԶԱՐԵԱՆՑ.—11—12 ժ.—ջղային, ներքին հ. և էլեքտրօբուժութիւն:

Գ. Հ. ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ.—12—1 ժ. ներքին և երեխայոց հ.:

Ի. Ե. ԱԻՍՏԻՍԵԱՆՑ.—12—1 ժ. կանանց հ. և մանկաբարձութիւն:

Ս. Ա. ԼԻՒՐԻ.—12—1 ժ. քթի, կոկորդի և ականջի:

Մ. Գ. ԿԻՄՕՆՏ.—1—2 ժ. վիրաբուժական հ.:

Գ. Ա. ԲԷՑԷՐ.—1—2 ժ. երեխայոց և ներքին հ.:

Ի. Ն. ԹՈՒՄԱՆՈՎ.—5—6 ժ. (երեկոյեան)-կանանց հ. և մանկաբարձութիւն:

Հիւանդանոցում բժշկում են հիպնօզով, կատարվում են միկրօսկոպիական, բակտերիօլոգիական և քիմիական հետազօտութիւններ, նոյնպէս և ծաղկահատութիւն և ծծմայրների ընտրողութիւն:

Բժշկական խորհուրդի համար վճարը 50 կոպ. Օպերացիաների և համախորհուրդների վճարը ըստ համաձայնութեան: Գիշերօթիկ հիւանդների բաժանմունքը բաղկացած է ընդհանուր սենեակներից և առանձին օթեկներից:

տп. ե. հ. կ. 31—100

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Պետական Դումայի յարատևութիւնը. Վերջին տեղեկութիւններ. Պետական Դումայի շուրջը. Պետական Դումա. Մամուլ. Աջակողմեանները Դումայում. Գարնանային նկարչական ցուցահանդէս. Թատրոն և երաժշտութիւն. Ուսանողական երեկոյթ. Հոգևոր համերգ. Նուխու գպրոցների մասին. Լուդովիկոսի XVI ժամանակագրութիւնը. Նամակներ խմբագրութեան. Ներքին լուրեր. Ռուսիկանական տեղեկութիւններ.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ. — ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԻԿԱՆ Բիւրապատիկը:

ՊԵՏԱԿԱՆ ԴՈՒՄԱՅԻ ՅԱՐԱՏԵՒՈՒԹԻՒՆԸ

I

Պետական Դումայի գործունէութիւնը շարունակվում է:

Հեռագիրները հաղորդում են, որ Պետական Դուման շատ փոքր ընդմիջում կամ ընդհատում պէտք է ունենայ իր պարապմունքների մէջ զատկական տօների առիթով:

Յանձնաժողովները գործում են կանոնաւոր կերպով, անվում են նոր առաջարկներ, կազմվում են նոր յանձնաժողովներ:

Ընդհանուր առմամբ Պետական Դուման կարծես դարձել է մշտական գործող այն բարձրագոյն հիմնարկութիւնը, որը պէտք է օրէնքներ մշակէ պետութեան համար:

Բայց միևնոյն ժամանակ ամեն օր մենք լսում ենք այնպիսի լուրեր Պետական Դումայի մօտալուտ փակման մասին, որոնք բղխում են վարչական շրջաններին մօտ անձերից:

Եւ հասարակութիւնը մինչև այժմ չը գիտէ, թէ արդեօք Պետական Դուման հնարաւորութիւն ունենալու է գործել ապահով կերպով, թէ նա դատապարտված է փակման, միայն թէ այդ փակումը յետաձգվում է զանազան քաղաքագիտական նպատակներով:

II

Պետական Դումայի գոյութեան ամեն մի օրը հանդիսանում է, այդպիսով, հասարակութեան աչքում, իբրև մի անսպասելի շնորհ, իբրև մի յաւելուած:

Վստահութեան պակասութիւնը կամ նոյնիսկ բացակայութիւնը դէպի Պետական Դումայի յարատևութիւնը առաջ է բերում մի շարք անպատեհութիւններ և անյարմարութիւններ: Պատգամաւորները չեն հաւատում, որ նրանք պէտք է լուրջ և յարատև զբաղմունքներ ունենան, իսկ հասարակութիւնը մեծ նշանակութիւն չէ տալիս Դումայի և նրա կազմած յանձնաժողովների գործունէութեան, համարելով նրանց դատապարտված անյաջողութեան:

Եւ հասկանալի է, որ այդ իսկ պատճառով չէ կազմվում պատգամաւորների և նրանց ընտրող ժողովրդի մէջ այն բնական և ամբողջական կապը, որը պէտք է բարոյական մեծ ույժ տար ժողովրդական ներկայացուցչութեանը Պետական Դումայում:

III

Դեռ պատգամաւորական ընտրութիւններից առաջ հասարակութեան զանազան խաւերում թուլացել էր վստահութիւնը դէպի Պետական Դումայի կանոնաւոր օրգանական գործունէութիւնը և շատ շատերը նայում էին Դումայի վրա ոչ իբրև մի կայուն հաստատութեան վրա, այլ ներկայացուցիչների ժամանակաւոր մի համախմբման վրա, որից պէտք էր օգտվել յեղափոխական նպատակների համար:

Շնորհիւ այդպիսի տրամադրութեան՝ ընտրողները մեծ նշանակութիւն չը տուեցին ապագայ պատգամաւորների պատրաստութեանը օրէնսդրական գործի համար, այլ առաջ մղեցին այնպիսի թեկնածուների, որոնք խոստանում էին մաքառել, բողոքել, կռուել և ոգևորել մասսաները դէպի շարժումներ առաջ բերելու համար:

Եւ ահա մենք տեսնում ենք, թէ ինչպէս Պետական Դումայի պատգամաւորներից շատերը մինչև այժմ չեն որոշել իրանց գործունէութեան եղանակը և մշտական երերումների ու տատանումների մէջն են գտնվում:

IV

Կառավարութիւնը, անշուշտ, ամեն րօպէ կարող է փակել Պետական Դուման և ոչ ոք մեզանից չի զարմանայ, եթէ վաղը կարդայ հեռագիր, թէ Դուման փակվեց: Բայց նա չէ փակել մինչև այժմ և գուցէ չի շտապի փակելու մինչև որոշ՝ իրան համար նպաստաւոր դէպքեր:

Չը պէտք է մոռանալ, որ Պետական Դումայի գոյութիւնը ծանրակշիռ դեր է կատարում երկու էական գործերում: Մէկը պետական ֆինանսների և նոր փոխառութեան հոգսն է, որ զբաղեցնում է կառավարչական շրջանները, միւսը այն ենթադրելի տպաւորութիւնը, որ կը գործէ Պետական Դումայի փակումը հասարակական կարծիքի և տրամադրութեան վրա:

Պետական Դումայի գոյութիւնը ներկայումս որոշ մեղմութիւն է տալիս ներքին քաղաքականութեանը և վստահութիւն է ներշնչում արտասահմանում:

Եւ կառավարութիւնը գնահատում է այդ հանգամանքը:

V

Անկասկած, Պետական Դումայի գոյութիւնը անհաճելի է բարձր շրջաններից շատ շատերի համար. բայց հարցը միայն հաճելիութեան մէջ չէ, այլ և այն բանի մէջը, թէ արդեօք ինչ հետևանք կունենայ Պետական Դումայի արձակումը ընթացիկ իրերի, պետական գործերի վրա:

Եթէ Դումայի փակումը պէտք է փակէ նաև ֆինանսների աղբիւրը արտասահմանեան բանկերի կողմից, իսկ երկրի մէջ պէտք է նորից յառաջ բերէ յուզմունքներ և յեղափոխական գործողութիւններ, այն ժամանակ Դումայի փակումը ամենևին ձեռնտու չէ և որքան էլ անախորժ լինի նրա գոյութիւնը, պէտք է հաշտվել նրա հետ, քանի հանգամանքները պահանջում են:

Կչեռքի մի թաթում դրած են մի տեսակ նկատումներ, միւսում՝ հակառակը:

Եւ կառավարութեան դիւանագիտական խաղի հմտութիւնը այն բանի մէջն է, որ կարողանայ ճիշտ հաշւել թէ որտեղ է ծանրութիւնը:

Ս. Քալանթար

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Տաճկաստանի զինաւորումը

Պօլսից հաղորդում են «Information» լրագրին, որ Թիւրքիան վերջին ժամանակներս ուժեղապէս զինվում է:

Արևելեան երկաթուղիների միջոցով անընդհատ շարունակվում է ռազմամթերքների և ձիաների տեղափոխումը:

Ներկայումս 2-րդ 3-րդ կօրպուսի բատալիօններում նախապատրաստվում է մօբիլիզացիա:

Բ. Դուռը հեռագրական գործակալութիւնների միջոցով ուղ. րկելով երկրի զանազան կողմերը պաշտօնական հաղորդագրութիւններ՝ յայտարարում է, որ իբր թէ անհրաժեշտ է համարում կատարել տեղափոխութիւններ րեդիֆների (պահեստի զօրքերի) նկատմամբ. մինչդեռ նա, Դուռը, այս հաղորդագրութիւններով վարագուրել է միայն կամենում մօբիլիզացիայի նախապատրաստական աշխատանքները:

Տաճկական զինուորական ադմինիստրացիան, բացի զօրքերի մօբիլիզացիայից, գնում է նաև դեօրայք ահագին քանակութեամբ:

Gnis

(Հեռագրով)

Պետերբուրգ, ապրիլի 4-ին

Պետական Դումայի ագրարային յանձնաժողովի մէջ ի թիւս այլոց ընտրվեցին Կովկասի հետևեալ պատգամաւորները՝—Աթաբէգեան, Սաղաթէլեան, Ծերեթէլի, Շախտախտինսկի, Ջէյնալով:

Արշէն Քալանթար

Բագու, 3 ապրիլի.—Քաղաքի պատերին կպցրած է մի յայտարարութիւն նաւատէրերի ընդհանուր ժողովում որոշած նոր մինիմալ ռոճիկների մասին: Մազութ բերող և ղատարկող նաւերը մեկնում են զինուորական պահակախմբերով: Դժուարութիւն են ցոյց տալիս 15 ջրագնաց նաւերը, որոնք մնացել են չը վարձված: Սրանց տէրերը հակառակ իրանց լիակատար ցանկութեան, չեն կարող տանել նոր աւելացրած ծախքերը:

(«Հ. Գ.»)

ՊԵՏԱԿԱՆ ԴՈՒՄԱՅԻ ՇՈՒՐՋԸ

(Հեռագրով)

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 3 ապրիլի: Զափաւորականների և աջակողմեանների միացեալ խմբակի քաղաքական կլուբը ձեռնամուխ եղաւ մշակելու ընտրողական օրէնքի փոփոխութիւնները:

ՈՒՂՂՈՒՄՆ. Կովկասեան գործերի մասին Դումա մտցրած յայտարարութեան բնագրի մէջ ասված «շինական աշխատանքը վերակազմելու» խօսքերի տեղ պէտք է կարդալ շինական դատարանը վերակազմելու»:

ՊԵՏԱԿԱՆ ԴՈՒՄԱ

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 3 ապրիլի: Նիստը բացվում է ժամը 2 և 51 րօպէին: Նախագահում է Պօղնանսկին: Կարդացվում է կառավարութեան մտցրած օրինագծերի ցուցակը: Հերթին դրված է Րիգայի բանտում տեղի ունեցած ընդհարման հարցապնդումը: Հարցապնդման հերթականութեան և ստիպողականութեան պաշտպան է հանդիսանում՝

Րօդիչեվը, որ առաջարկում է հարցապնդման բոլոր կողմնակիցներին՝ յանձնել նրան հարցապնդումների խնդրով զբաղվող մասնաժողովին աւելի կանոնաւոր պատճառաբանելու համար. իր առաջարկութիւնը Րօդիչեվը անում է և մնացած երկու հարցապնդումների վերաբերութեամբ, որոնց մասնաժողովը դեռ չէ քննել:

Օզօլը պնդում է, թէ հարցապնդումը հերթական չէ և անհրաժեշտութիւն էլ չը կայ քննել նրան ըստ էութեան հէնց այսօր:

Բուլատը աշխատաւորականների խմբակի կողմից միանում է Օզօլի առաջարկութեան, գտնում է, որ այն մոմենտում, երբ հրացանները լցրած են, երբ պատերազմ-դաշտային դատարանի դատավճռից 74 մարդու կեանքն է կախված, չի կարելի և ոչ մի վայրկեան յապաղել ձևական պատճառներից ստիպված:

Րօդիչեվը յանուն բանտարկեալների կեանքի ազատութեան, պնդում է իր առաջարկի վրա, ցոյց է տալիս, որ վիճաբանութիւնները անպտուղ են, քանի որ մինիստրութեանը ամեն բան յայտնի է և Դումայի վիճաբանութիւնները նրան ոչինչ նոր բան չեն ասի, այն ինչ իւրաքանչիւր ձևական սխալն անգամ կը հատուցվի դժբախտների կեանքով:

Ջապարիձէն պաշտպանում է Օզօլի կարծիքը:

Կուզմին-Կարավաեվը մատնանշում է, որ գործի իսկական դրութիւնը բնաւ համապատասխան չէ այն մասնաւոր տեղեկութիւններին, որոնց համաձայն մեղապարտներին սպառնում է պատերազմ-դաշտային դատաւան և արագ մահվան պատիժ, որովհետև իպատասխան պատգամաւորներից շատերի երէկ ուղարկած հեռագրի, այսօր, գեներալ-նահանգապետ բարօն Մէլլեր-Զակօմէլսկուց ստացվել է հեռագիր հետևեալ բովանդակութեամբ. «ոչ մի առիթ չկար պատերազմ-դաշտային դատարանին յանձնելու ոչ 74, ոչ 7, ոչ էլ 4 մարդու. առ այժմ ոչ ոք չի ազատվի». (ծիծաղ, աղմուկ, ծափահարութիւններ)

Կուզմին-Կարավաեվը միանում է Րօդիչեվին:

Ալեքսինսկին կարդում է Րիգայի առաջադէմ պատուիրակների հեռագիրը, որ հաստատում է սկզբնական մասնաւոր տեղեկութիւնները, յայտնում է, որ նա նրանց աւելի է հաւատում, քան գեներալ-նահանգապետին: Ալեքսինսկին պաշտպանում է հարցի հերթականութիւնը:

Օզօլը ընդգծում է Զակօմէլսկու հեռագրի «առայժմ» խօսքը. մատնանշում է, որ մահ է սպառնում բանտարկեալներին, եթէ ոչ այսօր, գոնէ վաղը. պաշտպանում է հարցապնդման հերթականութիւնը:

Շուլգինը գտնում է, որ մահը առաւելապէս չը պէտք է վախեցնի ձախակողմեաններին և առաջարկում է նրանց խղճով պատասխանել—ոչ ոք նրանցից ռումբ չունի. (աղմուկը սաստկանում է անասելի արագութեամբ. ձախակողմեանների աթոռներում լսվում է բռունցքների ուժեղ դղրդոց. աղաղակներ «դուրս, դուրս անել նրան». դահլիճում ընդհանուր շարժում):

Նախագահը զանգահարում է. խնդրում է հանգստանալ. ցաւ է յայտնում, որ չը կարողացաւ իր ժամանակին կանգնեցնել հռետօրին. Շուլգինի վարմունքը անտեղի է համարում. նկատում է, որ 38-րդ յօդուածի կարգով պատգամաւորին հեռացնելու համար անհրաժեշտ է Դումայի անդամների խմբակի յայտարարութիւնը:

Ալեքսինսկին ձախակողմեանների յուզմունքը աւելորդ է համարում. ժամանակ է խուսափել պրօվօկացիայից և նրան պատասխանել արհամարհանքով. պնդում է հերթականութեան վրա:

Պերգամենտը պաշտպանելով Րօդիչեվին, մատնանշում է, որ հարցապնդումը ոչ միայն սխալ է ձևակերպված, այլ և վատ է պատճառաբանված:

Պուրիշկևիչը, յենվելով Կուզմին-Կարավաեվի կարդացած հեռագրի վրա, մանրամասն ընդգծում է սօցիալ-դեմօկրատական ֆրակցիայի հարցապնդման անհիմն լինելը:

Բուլգակով և Կիզեվէտտերը խօսում են հերթականութեան դէմ:

Բելէնսկին պաշտպանում է հերթականութիւնը:

Ծերեթելին սոցիալ-դեմոկրատական ֆրակցիայի անունից հնարաւոր է գտնում պնդել հարցապնդման հերթականութեան վրա այն պայմանով, որպէսզի մասնաժողովը, վերամշակելով նրան, ներկայացնէ Դումայի եզրափակման ոչ ուշ չորեքշաբթվանից:

Դուման չէ ընդունում հերթականութիւնը, հարցապնդումը տրվում է մասնաժողովի:

Կարդացվում է Դումայի 55 անդամների յայտարարութիւնը՝ հեռացնելու այսօրվայ նիստից Շուլգինին Դումայի համար վիրաւորական վարմունքի համար:

Շուլգինը յայտնում է, որ ասելով «ռումբ», նա նկատի ունէր ոչ թէ Դումայի ներկայ եղող անդամներին, այլ առհասարակ սոցիալ-յեղափոխական կուսակցութեան բոլոր անդամներին: Նախագահը յայտարարութիւնը քուէարկութեան է դնում:

Իօսիֆ Հէսսէնը հարցնում է—յետ չէ՞ն վերցնի արդեօք այդ յայտարարութիւնը ստորագրող պարոնները: Ձախակողմից ձայներ՝ «դա ներողութիւն խնդրել չէ» աջակողմը ձայնում է՝ «օհօ»: Յայտարարութիւնը քուէարկվում է: Հեռացնելուն հակառակ են աջակողմեանները, չափաւորականները, և սահմանադիր-ռամկավարների մի մասը: Հեռացնելու առաջարկը ընդունվում է ժողովրդական խմբակների և լեհական կոլօյի ձայների մեծամասնութեամբ: Շուլգինը հեռանում է դահլիճից: Ծայրահեղ աջակողմեանները Շուլգինի՝ իր խօսքը յետ վերցնելուց յետոյ որոշումը ապօրինի համարելով, ցոյցով թողնում են դահլիճը և գնում են Շուլգինի յետևից: Ձախակողմից ուժեղ ծափահարութիւն. կենտրոնում—հանգստութիւն:

Դուման անցնում է քննելու գեներալ-բարօն Տաուբէին Բագու ուղարկելու դէպքը:

Ձեռնօսիդօվ, Կապուստին, Ստրուվէ եւ Ռօդիչեվ խօսում են հերթականութեան դէմ. հարցը ընդունելով միանգամայն բարդ, մատնանշում են, որ նրա խմբագրութիւնից ոչինչ չի հետևում, որ պէտք է քննութեան առաջարկվի, քանի որ այդ առաքելութեան մէջ կառավարութիւնը ոչ մի հակաօրինական վարմունք չի ցոյց տուել:

Հերթականութեան պաշտպան են Մախարաձէն, Աբրամովիչ, Ջէյնալով, Ջափարիձէ: Սոցիալ-յեղափոխականները և աշխատաւորների խմբակը խօսում են հերթականութեան հակառակ: Դուման ձայների մեծամասնութեամբ, ընդդէմ սոցիալ-դեմոկրատական ֆրակցիայի, մերժում է հերթականութիւնը և հարցապնդումը յանձնում է մասնաժողովի:

Դուման անցնում է Օզուրգէթի գաւառի Լանչխութի գիւղում պատժիչ զօրախմբի կատարած գործողութիւնների հերթական յայտարարութիւնը քննելու: Հերթականութիւնը պաշտպանում է Ծերեթելի, հերթականութեան դէմ բողոքում է Ռօդիչևը. Ծերեթելին խօսում է պատժիչ զօրախմբերի գործունէութեան մասին: Ռօդիչևը համաձայնելով նրա հետ ըստ էութեան, մատնանշում է, որ այդ հարցապնդումը բաւարարութիւն չէ տալիս ձևակերպութեան և պատճառաբանութեան ձևական պահանջներին, ուստի նրա հերթականութիւնը և նրան ընթացք տալը ներկայ ձևով ոչ մի հետևանք չի տայ: Հերթականութեան դէմ քուէարկում են հոկտեմբերականները, սահմանադիր-ռամկավարները, մահմեդականները, լեհական կոլօն. (կանգնում են 193 հոգի), հերթականութեան օգտին քուէարկում են սոցիալ-դեմոկրատները, սոցիալ-յեղափոխականները, աշխատաւորականները և ժողովրդա-սոցիալիստները (կանգնում են 166 հոգի): Հերթականութիւնը մերժվում է, հարցապնդումը տրվում է մասնաժողովի:

Դուման անցնում է քննելու Մոսկվայի գեներալ-նահանգապետ Գերշելմանի ապօրինի գործողութիւնները, որը հակառակ օրէնքի և մինիստրների խորհրդի նախագահի յատուկ բացատրութեան, փոխել է իր սեփական իշխանութեամբ Մոսկվայի պատերազմա-դաշտային դատարանի վճիռը՝ քաղաքապահի մի քանի վէրք հասցնելու մէջ մեղադրվող Կարլով և Տարականինով եղբայրների գործի վերաբերութեամբ, և պատուիրագրել դատարանի ուրիշ կազմին երկրորդ անգամ քննել նոյն անձնաւորութիւններին. այդ կարգադրութեան հետևանք, առաջին վճռի փոխանակ, որով նրանք դատապարտուել են ցմահ աքսորի, նրանք դատապարտվել են մահվան պատժի, որը արդէն գործադրված է:

Մակլակովը նկարագրեց գործի գործնական կողմը, նկատելով որ Դուման ընդառաջ ելնելով մինիստրների խորհրդի նախագահի կոչին, մերկացրեց Մոսկվայի գեներալ-նահանգապետի յանցանքը. Դուման կատարեց իր պարտականութիւնը, այժմ պարտականութեան կատարելու հերթը կառավարութեանն է, յանուն դէպի օրէնքը և դատարանը տածած այն յարգանքի, որին յաճախակի կոչ արին մինիստրութեան ներկայացուցիչները:

Ալեքսինսկին, համաձայնվելով Մակլակովի հետ, Գերշելմանի գործողութիւնը զանցառութիւն չէ համարում, այլ նա օգուտ է քաղել սոսկ Ռուսաստանում ներկայ րոպէին գոյութիւն ունեցող իշխանութիւնից:

Դուման միաձայն որոշում է հարցապնդումը յանձնել հարցապնդումների մասնաժողովին, (ծափահարութիւններ):

Նախագահը յայտնում է, որ Դումայի 31 անդամների ստորագրութեամբ մի բողոքագիր է ստացվել՝ Շուլգինին հեռացնելու նկատմամբ:

Որովհետև բողոքագիրը իր մէջ քննադատում է Դումայի որոշումը, ուստի նա չի կարդացվի և կը ցուցակագրվի մատեանի մէջ:

Ժամը 5 և 50 րոպէին նիստը փակվում է:

ՄԱՄՈՒԼ

Մեր լրագրի նախորդ համարներից մէկում տպված այն տեղեկութիւնը, թէ Զանգեզուրի գաւառի Ղափան վիճակի պղնձէ հանքերի բանուորները գործադուլ են արել և այդ գործադուլը կարող է աւելի սաստկացնել այդ գաւառում տիրող սովը, սաստիկ կատաղութեան մէջ է ձգել «Ժամանակ» թերթի «Մամուլ» բաժինը կազմողին: Եւ բոլորովին ուրիշ գոյն տալով մեր ասածին, «Ժամանակը» մեր խօսքերի մէջ պրովօկացիա է նկատում: Ի հարկէ, այդ պրովօկացիան գոյութիւն ունի միայն «Ժամանակի» Մամուլ բաժինը կազմողի գլխում: Մեր ասածի միտքը շատ պարզ է. այդ գործադուլը, այժմ, երբ Զանգեզուրի գաւառում սով է, կարող է աւելի ևս սաստկացնել սովը հետևեալ պատճառով: Մինչև այժմ, պղնձէ հանքերը իրանց արտադրած պղինձը փոխադրում էին Եւլախ կայարանը, վճարելով ֆուրգօնի և ուղտերի համար վարձագին երկու գլուխ Ղափանից Եւլախ և Եւլախից՝ Ղափան, պարտաւորեցնելով փոխադրողներին Եւլախից ալիւր կամ ցորեն բերել Ղափան: Այսպիսով, ալիւրի պուդը փոխանակ 2 րուբլու, նստում էր 1 րուբլի: Այժմ, երբ այլևս պղինձ չէ փոխադրվում Ղափանից Եւլախ, ալիւր և ցորեն ևս չէ փոխադրվում:

Ուրեմն, մենք միայն հաստատել ենք մի փաստ, առանց որևէ կարծիք յայտնելու ըստ էութեան գործադուլի մասին:

Թէ արդարև մեր ասածը զուտ ճշմարտութիւն է, այդ հաստատվում է «Тиф. Листокъ» թերթի մէջ տպված հետևեալ հեռագրից (№ 74), որ թարգմանաբար առաջ ենք բերում.

(«Հաղորդում եմ գործադուլի մասին մի քանի մանրամասնութիւններ սովեալների վիճակի հետ կապված, համաձայն այն տեղեկութիւնների, որոնք հաւաքված են տեղում: Գործադուլ են արել Ղաթարի, Ղավարտի բանուորները, որոնց թիւը 2000-ից աւելի է. պահանջները բացատրված են 25 կէտերի մէջ, որոնցից երկու գլխաւորներն են ութ ժամվայ աշխատանք և 20 0/0 վարձատրութիւն ամեն տարի, մնացած կէտերը —սովորական պահանջներ են, ճշտութեամբ արտագրված Բագուի բանուորների պահանջներից: Գործադուլը համբերելի չէ. բանուորներ ի մէջ չը կայ համերաշխութիւն և ինքը գործադուլը ծագել է և վարվում է այն նպատակով, որ նպաստակցեն կուսակցութեան կազմակերպութեան, որովհետև հանքային շրջանում ներկայումս այնպիսի մեծ կարիք կայ, որ ամեն մի աշխատած կօպէկը անգին նշանակութիւն ունի. սովը բաղխում է բոլոր գիւղացիների դռները, որոնք և աշխատում են հանքերում, գործարաններում և կերակրում են իրանց ընտանիքները:

«Սովեալների օգնութիւն հասցնում է Ղաթարի գլխաւոր հանքերի և «Սիւնիք» գործարանի սեփականատէր Ալէք. Մելիք Աղաբեկեանը, որ ուղարկում է այստեղ ալիւր և բաժանում է ձրիաբար, առանց ազգութեան խտրութեան: Ալիւրի ամեն մի տրանսպորտը գալիս՝ «Սիւնիք» գործարանի դրասենեակը պաշարվում էր քաղցած և հիւծված թուրքերի և հայերի խմբով: Ալիւրի բաշխումը ճնշող տպաւորութիւն է թողնում. գոհացնել ամենքին հնարաւորութիւն չը կայ, որովհետև փոխադրական միջոցների պակասութեան պատճառով, հայթհայթումը շատ դժուարին է:

Այս օրերս սովեալներին բաժանեցին ալիւրի վերջին 20 պարկները: Ոչ մի րէկվիզիցիա գործադուլ անողների դէմ չէ եղել, բայց գիտակից բանուորները, որոնց թիւը շատ քիչ է, կռիւ են մղում գործադուլի նախաձեռնողների դէմ, որոնք բանուորներ չեն, բայց գործում են կուսակցական շահերից դրդված: Այդ խռովութիւնը հիմք է տալիս ենթադրելու, որ գործադուլը շուտով կը վերջանայ, քանի որ, կրկնում եմ, մասսան չէ համակրում, ի նկատի ունենալով բանուորների բացառիկ դրութիւնը, շնորհիւ ընդհանուր սովի»:

Այս ամենը պարզ ցոյց է տալիս, որ մեր յօդուածի միտքն ուրիշ բան չէ եղել, եթէ ոչ հաստատել, որ սովի ներկայ վիճակում գործադուլը կարող է աւելի սաստկացնել այդ սովը. հետևաբար «Ժամանակի» պրովօկացիան «Մշակի» դէմ միենն է այն միջոցներից, որին այդ թերթը յաճախ դիմում է որպէս թէ «Մշակին» մեղադրելու համար:

Բանուորի շահերի պաշտպանութիւն և «Ժամանակ»—երկու իրար տրամագծօրէն հակառակ բաներ են:

*

Պարիզում հրատարակվող «Անահիտ» ամսագրի այս տարվայ թիւ 1—2-ի մէջ պ. Ա. Չօպանեան մի մեծ յօդուած է նուիրել Խրիմեան կաթողիկոսին, լի ներբողներով և չափազանց գրուատական: Մենք կարծում ենք, որ եթէ պ. Չօպանեան մօտից ծանօթ լինէր ամենայն հայոց կաթողիկոսական աթոռի վիճակի հետ, սկսեալ այն օրից, երբ Խրիմեանը կաթողիկոս դարձաւ, եթէ նա լրջօրէն ուսումնասիրած լինէր մեր ազգային, դպրոցական, եկեղեցական գործերը, դժուար թէ նա իր յօդուածը գրէր այն ոճով և բովանդակութեամբ, որով գրել է: Ինչպէս Պարսկաստանը իր քայքայման և կործանման գագաթնակէտին հասաւ Մուզաֆֆէրէդդին Շահի օրով, չը նայելով, որ նա լաւ շահերից մեկն էր համարվում, նոյնպէս և հայոց եկեղեցին իր քայքայման և կործանման ամենամեծ աստիճանին հասաւ Խրիմեանի կաթողիկոսութեան օրով: Այն տեսակէտը, որ կար Խրիմեանի մասին նախ քան նրա կաթողիկոսանալը, բոլորովին փոխվել է և այժմ ուրիշ մասշտաբ ու չափ պէտք է ունենալ ձեռքին՝ պատմութիւն գրելիս:

*

Նոյն համարի մէջ պ. Չօպանեան խօսելով «Երկրի Ձայն» թերթի բռնած ուղղութեան հայոց հարցի և «ազգային» յեղափոխութեան մասին, աշխատում է ցոյց տալ, որ սխալ է և քիչ գործնական այդ թերթի քարոզած այն միտքը, թէ «Հայոց համար միակ յուսատու և գործնական ճամբան՝ Թուրքիոյ ազատականներու հետ միասին Թուրքիայի ամբողջական վերանորոգման համար մաքառիլն է»:

Մենք այդ հարցի մասին արդէն առիթ ենք ունեցել մեր կարծիքը յայտնելու: Մենք, թէև բոլորովին այն կարծիքի չենք, թէ եւրոպական միջամտութիւնը և միջազգային ակտերը, օրինակ Բերլինի դաշնագիրը ոչ մի օգուտ չունեն հայերի համար, բայց չենք կարող չընդունել շրջաթերթի այն կարծիքի իրաւացիութիւնը, թէ ներկայ պայմաններում, առանձին «ազգային շարժումի» կամ արկածախնդրական-յեղափոխական գործողութիւններից միանգամայն խօսք պէտք է տալ:

ԱՋԱԿՈՂՄԵԱՆՆԵՐԸ ԴՈՒՄԱՅՈՒՄ

I

Ամեն անգամ երբ առիթ է լինում կարդալ Պետական Դումայի նիստերի արձանագրութիւնը, առանձնապէս այն նիստերի, որոնք համեմված են լինում աջակողմեան լիդերների մի շարք կլօունական զուարճախօսութիւններով ու ցոյցերով, մարդ մի տեսակ ծանր, ճնշող տպաւորութիւն է զգում: Ռուսական պարլամենտի պատմութեան մէջ այդ մի շարք տգեղ ցոյցերը իբրև առանձնայատկութիւններ անմոռանալի կը մնան: Մենք կանգ չէինք առնի մեր ժողովրդական բարձր հաստատութեան այդ պակասաւոր կողմի վրա, եթէ նա լինէր պատահական մի երևոյթ, եթէ նա չը լինէր մի որոշ խմբակի հեղինակութիւն: Ինչպէս յայտնի է, Դումայի պատգամաւորների թւում ներկայումս կայ մի խմբակ, որ ամբողջապէս բաղկացած է «սեհարիւրեակային» տարրերի ներկայացուցիչներից, և ներկայանում է, կլօունների մի ամբողջ ընտանիք, որոնց ղեկավարի կամ կլօունապետի արժանի են անկասկած Դումայի մէջ պատկանում է Պուրիշկեվիչին: Պուրիշկեվիչն է, որ Դումայի պատգամաւորի պաշտօնում հետզհետէ դառնում է անձնարկակ և Դումայի վերջին նիստերում կատարեալ ցիրկային ներկայացումներ է տալիս: Մի շարք սիլուետներ իրար ետևից մեքենաբար ամբիոն են վազում և միմոսական մի շարք ծամածռութիւններից յետոյ յետ վազում նորից իրանց տեղերը: Պուրիշկեվիչ, Կրուշեվան, կոմս Բօբրինսկի, Շուլգին ու նմանները են դրանք, որոնք մարտի 23-ի նիստում տօնում էին իրանց դեբիւտը: Դեբիւտանտը, ի հարկէ, Պուրիշկեվիչն է: Քրքիջն ու սուլոցները երբէք չեն վհատեցնում այդ կլօունապետին և նա չէ դադարեցնում իր կլանչոցը նոյն իսկ այն ժամանակ, երբ նախագահական վրդոված զանգահարութիւնը նրան կարգի է հրաւիրում:

Մեր ընթերցող հասարակութիւնը ոչ մի ծանօթութիւն չունի այդ տխրահռչակ անձնաւորութեան մասին, մինչդեռ դա հարկաւոր է և ես կուզենայի թէև ծանօթութիւն տալ թէ նրա և թէ նրա մի քանի ընկերների մասին, որով կարելի կը լինէր մի ընդհանուր գաղափար տալ այդ եւրաժշտական խմբակի մասին:

II

Ո՞վ է Պուրիշկեվիչը:

Դժուար է պատասխանել այդ հարցին:

Իմ առջև դրված է մի գիրք—«Երկրորդ Պետական Դումայի անդամները» վերնագրով, որտեղ համառօտ կենսագրական տեղեկութիւններ են տրվում անդամների մասին:

Բանում եմ այդ գիրքը և կարդում Բեսսարաբիայի նահանգի պատգամաւորների թւում. «Պուրիշկեվիչ Վլադիմիր Միտրոֆանովիչ—աջակողմեան»:

Ահա բոլորը, ուրիշ ոչ մի խօսք: Ինչպէս երևում է գրքի հեղինակը ինքն էլ է դժուարութիւնների հանդիպել և հնարաւորութիւն չէ ունեցել պարզելու այդ բարձր կրթութիւն ստացած կասկածելի մարդու մութ անցեալը:

Նրա այդ անյայտ անցեալը մենք էլ ուրեմն լռութեամբ անցնենք և նրա ֆիզիօնօմիան ընդլուզելու համար շօշափենք ներկան:

Պուրիշկեվիչը, «իսկական ռուս մարդկանց» այդ տաղանդաւոր ներկայացուցիչը, ներկայումս իր կուսակցութեան գլխաւոր բիւրոյի նախագահի օգնականն է և «սեհարիւրեակային» ռազմախմբերի, «ժողովրդական կամօրրայի» անսանձ հրամանատարը, նա է, որ այսօր մի կողմից շրջաբերական կարգադրութիւններ է անում մութ տարրերին դրդելով Դումայի դէմ, իսկ միւս կողմից՝ յայտնի հանգամանքների շնորհիւ Դումայում բազմած՝ աշխատում է Դուման պայթեցնել:

Դումայի, համարեա բոլոր նիստերում նա իրան պահում է յանդուգն ու անհանգիստ, փշերի վրա նստողի նման նա շարունակ վեր-վեր է թռչում իր նստած տեղում և կլանչում —«սիրտս չի համբերում»: Սակայն նախագահական զանգը զսպում է նրա թռիչքները:

Դա մի տարօրինակ տիպ է: Վատառողջ դէմքով, ճաղատ, մոնղոլական գծագրութեամբ և թխադէմ, անդուրեկան արտայայտութեամբ և սրածայր քթով, որի ռունգերը տաք գլուխ ու վրդոված ձիու նման բաց ու խուփ են լինում յուզմունքից: Ահա նա բարձրանում է ամբիոն և դիմելով ժողովականներին միմոսական եղանակով սկսում է:

«Պարոնայք ժողովրդական ներկայացուցիչներ» և ապա գլուխ տալով ձախակողմեաններին առանձին հեգնանքով աւելացնում է. «և պատգամաւոր քաղաքացիներ»:

Մարտի 23-ի նիստն էր այդ, երբ նա ցուցադրեց իր ամբողջ հոգեկան ու մտաւոր աշխարհը, և կոտրտվելով ու դժավայել ձևերով զաւեշտական սխրախօսութիւններ էր անում ու ամբողջ դահլիճը ծիծաղեցնում:

Սակայն նա այդ ծիծաղին պատասխանում է սպառնական բացագանչութեամբ. «ծիծաղում է նա, ով ամենքից վերջումն է ծիծաղում»:

Իր այդ օրվայ հռետորական դեբիւտի ժամանակ մի ընդարձակ էկսկուրսիա կատարեց հին աշխարհում, խառնեց հէքիաթների նախահայր Անդերսենին, Գօգոլին, արտասանեց բանաստեղծական մի քանի կտորներ, մեւսամմադներ ու ապա ոստիկանական հետախուզութիւն կատարեց Շտուտգարդում «Освобожденіе»-ի խմբագիր Ստրուվէին գտնելու ու լեզվի դարձնելու համար, ապա ձանձրոյթից զզված՝ այդ անհանգիստ հոգին ընդհանուր ծիծաղ շարժելով միանում է լիովին իր «ձախակողմեան ընկերներին, լինեն նրանք գիտակից թէ կիսագիտակից» կամ աւելի պարզ իր ասած «միտինգային Դրաքօններին» հրաւիրելով նրանց չը մերժել բիւջէտը: Պետական Դումայի այդօրվայ նիստը աջակողմեանների դեբիւտն էր:

III

Պուրիշկեվիչից յետոյ երկրորդ տեղը պատկանում է Կրուշեվանին: Նրա մասին վերոյիշեալ գրքում միենոյն Բեսսարաբիայի նահանգի պատգամաւորների թւում յիշված է.

«Կրուշեվան, Պաւել Ալէքսանդրովիչ, ընտրված է պատգամաւոր Քիշինեվ քաղաքի կողմից: Նա «ռուս ժողովրդի միութեան» լիդերն է: Կրուշեվանի անունը սերտ կերպով շաղկապված է Քիշինեվի ջարդի հետ»:

Ահա այդ մարդու ամբողջ ծառայութեան ցուցակը: Վերջին կտորը նրա տխրահռչակ գործունէութեան ամբողջ պատմութիւնն է կազմում, որ այնքան համբաւաւոր է դարձրել նրան «իսկական ռուս մարդկանց» աչքում: Նա, անշուշտ, աւելի ազդեցիկ է քան նոյն իսկ Պուրիշկեվիչը, սակայն Դումայի մէջ նա իրան աւելի համեստ է պահում: Կրուշեվանը Դումա գալիս, երևի, սպասում էր, որ իր ներկայութիւնը Դումայում զայրոյթի առիթ կը տայ: Այդ բանը կարդացվում էր այն սպառնալիքների մէջ, որ նա արտասանում էր, դեռ Դումա չը մտած—«եթէ ինձ ձեռք չը տան»:

Մինչդեռ նրա մուտքը Դումայում առաջին օրը առանձին վրդովմունքի առիթ անգամ չը տուեց: Նրա վրա նայում էին լոկ հետաքրքրութեամբ: «Ո՞ւր է Կրուշեվանը: Ո՞րն է: Ցոյց տուեցէք»,—լսվում էր այս ու այն կողմից կուլուարներում:

Նրան ցոյց էին տալիս:

Եւ հիասթափվում էին ամենքը: Փոքրահասակ, հաստ, կարմրադէմ, երկար, ներկված բեխերով...

Ատամները չէ կրճտացնում, աչքերը չեն բորբոքվում...

Քիշինեվցի մի հրէա ասել է, որ հրէա տեսնելիս Կրուշեվանի աչքերը բորբոքվում են այնպէս, ինչպէս «վագրներինը»:

Ոչ միայն Կրուշեվանի, այլև ամբողջ աջակողմեանների հանդէս գալը Դումայում լոկ հասարակ հետաքրքրութիւն զարթեցրեց, բայց ոչ զայրոյթ: Եւ յաջորդող դէպքերը Դումայում պարզ կերպով ցոյց տուեցին, որ նրանց վրա չեն զայրանում, այլ ծիծաղում են: Զայրոյթի առիթ կարող է տալ միայն ույժը, ինչպէս ճիշտ նկատում է «Новь» լրագրի մէջ «Observer»-ը: Նրանց ույժ չը համարեցին, նշանակութիւն չը տուեցին և այդ իսկ պատճառով նրանք ընտրեցին ուրիշ գործելակերպ. իրանց նստած տեղերից միջամտում էին յաճախ վիճաբանութիւններին, վիրաւորական բացագանչութիւններ էին անում և անուանարկում պատգամաւորների անձնաւորութիւնները, կոնֆլիկտներ ստեղծելու նպատակով: Նրանք այն աստիճանի յանդուգն դարձան, որ սկսեցին վիրաւորանքներ ուղղել նոյնիսկ Դումայի նախագահին և վերջին նիստերից մէկում մենք տեսնում ենք, որ Պուրիշկեվիչի խուլիգանական կլանչոցները պակվում են նրանով, որ նախագահի հրամանով ու օպպօզիցիօն Դումայի բուռն ծափահարութեան ուղեկցութեամբ ոստիկանները դուրս են տանում դահլիճից:

Ահա այն օվացիաները, որին արժանանում են «ռուս ժողովրդի միութեան» վառ ներկայացուցիչները Դումայում իրանց աւերիչ գործունէութեան համար: Պուրիշկեվիչի օրինակին հետևում է և կոմս Բօբրինսկին, թէև անյաջող: Նա ինքն էլ զգում է, որ իր տեղը ազնուականների ժողովն է, այլ ոչ թէ Դուման, ուր առանձին դեր խաղալ չէ կարող: Արտակարգ ցինիքութեամբ ու չարութեամբ է խօսում մի ուրիշը—Շուլգին ազգանունով, բայց բոլորն էլ իրար ետևից ապացուցանում են այդ միապետական տարրերի մտաւոր ու հոգեկան սնանկութիւնը:

Դրանք են ահա հին ռեժիմի օգնութեամբ Դումա մտնողները և դրանք պէտք է, իբրև «աշխատանքի ընդունակներ», փրկեն հին ռեժիմը: Եւ Ստոլիպինի մինիստրութիւնը այդ կլօունների միմոսութեան վրա է դնում իր յոյսերը:

Աշխատակից

«ԳԱՐՆԱՆԱՅԻՆ ՆԿԱՐՉԱԿԱՆ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ»

Մարտի 9-ից Պետերբուրգի Գեղարուեստների ճեմարանի դահլիճներում բացված է սովորական «Գարնանային ցուցահանդէսը»: Նկարչութիւնը, ինչպէս և գեղարուեստի այլ ճիւղերը, անկարող էր զանց առնել առօրեայ կեանքը և եթէ մի ժամանակ նկարիչները ոգևորված էին Պառնասով և իրանց երկերում երգում էին բնութեան հրաշալիքները, աստուածաշնչի սխօլաստիկ հոգու աշխարհը և կրօնական այլ և այլ պատմական դէպքերը, ներկայ նկարիչները իրանց նախորդներին թողել են հանգիստ. նրանք հասկացել են, որ իրանք կեանքի մարդիկ են, որ իրանց հարազատ թարգման պիտի լինեն կեանքի, որի հնչայ ալիքները երբէք չեն սիրում դադար առնել խաղաղ, անվրդով: «Կեանքը կռիւ է, կեանքը ովկեան է և մենք ճամբորդներ փոթորկի ժամին. մեզ յոյզեր երգել սառ գերեզմանում դրախտ երազել»—յատուկ էր միայն մեր նախնիքներին... Ներկայ սերունդը այդ լեզուն չի հասկանում, կեանքը նրան չի ուսուցել: Եւ ահա ներկայ գեղարուեստի շկօլան արտադրել է մեզ ամենքիս հասկանալի լեզուով այն տեսակ աշխատութիւններ, որոնք կարծես մեր սեփականութիւնն են կազմում. նայում էք և զգում, որ այդ համերգը ձեր սրտին մօտ է, կարծես դուք էք հեղինակը, իսկ նկարիչը միայն իրագործել է ձեր ցանկութիւնները: Ներկայ նկարչութիւնը այդ առօրեայ կեանքի հայելին է, որ դիւթիչ վրձնի ուժեղ քսուածքով անմահացրել է կեանքի դէպքերն ու այն վայրկեանները, որ ապագայ պատմագիրը անտես առնել անկարող էր:

1905 թ. և առհասարակ ազատագրական շարժումը ինչպէս որ պէտք է ենթադրել՝ ոգևորել է շատ նկարիչների և Գարնանային ցուցահանդէսում դուք կը գտնէք «ռուսական առաջին յեղափոխութեան» շրջանից մօտիւներ, որոնք արժանացել են կտաւի վրա անմահանալու համար... Նամակիս նպատակը չէ երկար կանգ առնել նկարչութեան և առհասարակ գեղարուեստի կատարած դերի մասին պատմական էպօխաններում և ոչ էլ մանրամասն քննադատելու բոլոր գործերը ներկայ ցուցահանդէսի. ես կանգ կառնեմ մասնաւորապէս հայ ազգի վաղամեռ նկարիչ՝ Խաչատուր Տէր-Մինասեանի մահի առիթով բացված ցուցահանդէսի մասին, որ գտնվում է Գարնանային ցուցահանդէսին կից:

Ո՞վ էր Խ. Տէր-Մինասեանը.—ես հաւատացած եմ, որ հայ հասարակութիւնը ոչ մի գաղափար չունի այդ իսկական հազուագիւտ օրիգինալ նկարչի մասին:

Խ. Տէր-Մինասեանը Հին Նախիջևանի Թումբուլ գիւղից էր, որ վաղ մանկութիւնից զգալով անհուն սէր դէպի նկարչութիւնը՝ նուիրում է վերջնականապէս իրան նկարչութեան: Գալով Պետերբուրգ, նա աշակերտում է Գեղարուեստների ճեմարանում պրոֆ. Կովալևսկուն, որի դասընթացը աւարտում է 1903 թ.: Պետերբուրգն էր նրա կեանքը կարճողը: Պետերբուրգն էր նրան կեանք ներշնչողը: Աստուածային գեղարուեստի սէրը նրան կեանք էր ներշնչում. նա հարբած էր արուեստի թոյնով և նա զոհ բերեց սիրած արուեստին ամեն ինչ, նոյնիսկ կեանքը: Լինելով զուրկ նիւթական միջոցներից՝ նա առաջին իսկ տարուց չորքաշ կեանք է վարում, երկու օր քաղցած, երրորդ օրը «Ֆօն Դերվիզեան» բուֆէում 4 կօպէկի, ահա այն սնունդը, որ ստացել է նա երկար տարիներ... Ցերեկները տուն չէ վերադարձել, որովհետև փոքրիկ նկուղը, որտեղ ապրել է սենեակ անուան տակ, մի հաւաբուն էր, որտեղ չորս-հինգ թղաչուն ապրել անկարող էին օդի նեխված, սպանիչ ազդեցութիւնից. այդ «սենեակում» է ապրել շնորհալի հայ նկարիչը... որ դեռ ևս աշակերտութեան ժամանակ ճեմարանի ուշադրութիւնն է դարձրել իր վրա. թերևս շատ և շատ աւելի ապահով օտարազգի նկարիչներ նախանձել են «քաղցաւոր» հայ նկարչին, որի աշխատանքներից Գեղարուեստների ճեմարանը գնել է 4 հատ նկար, իբրև օրիգինալ արհեստանոցների և ուսանողների համար. նրա «Բարեկ Դարը» նկարը արժանացել է մրցանակի և գնել է դարձեալ Գեղարուեստների ճեմարանը... Թող ընթերցողը տարակուսի, որ այդ տեսակ ձիրք ունեցող նկարիչը ինչպէս է որ չէ կարողացել օգտվել տեղիս

ԲԱՆԱՍՏԻՐԱԿԱՆ

ԲԻՒՐԱՊԱՏԻԿԸ*)

Արևը մայր էր մտնում իր բոլոր փառքի մէջ. նրա ճաճանչներով բոսորագոյն փառվել էին ամպեղէն ծուէններն արևմտալեռների կատարներին: Մէջընդմէջ պուրակ-պուրակ հաւաքված՝ ներկայանում էին խարտեաշիկ պատառիկները, աչագրաւ ոսկեղէն երիզներով շրջանակված: Անճառելի՜ հրաշանկար՝ ակնապարար ջինջ երկնակապոյտի վրա:

Այսպէս իր փառքի մէջ մայր էր մտնում Արևը: Ստուերները իջնում էին երկրի վրա արագ-արագ: Աշտարակների ծայրերից հնչեց երեկոյի կոչը դէպի աղօթք: Արևելեան քաղաքը փակում էր խանութները. արհեստանոցները կանգ առին: Կեանքն հրապարակից քաշվում էր դէպի տուն:

Մի այլ կեանք այդ րոպէին դուրս էր ածվել փողոց՝ օրվայ վաստակից իր բաժինը մուրալու: Սաստիկ աղէտված քամինեի մերկութեամբ պաշարված, կմախք ու այլանդակութիւն մեծ մասով, թշուառութիւնն այդ խակ խորհրդաւոր պահին, ուր նսեմ քօղն իջնում էր աշխարհի վրա՝ ոմանց հեշտութեան փայլիքը, այլոց դառն եղկութիւնը վարագուրելու, թշուառութիւնն այդ պահին փողոց էր հանել իր տառապանքը:

Ո՜հ, ողբալի՜ ուրուականներ, որոնք յաճախ սոսկումն են բերում նայողի վրա, քամինեցնում են նրան ամբողջովին: Տեղ-տեղ ցցված են նրանք անշարժ. միւս տեղում իբրև երևոյթ անցնում են նրանք կողքովդ: Բոլորն աղաչաւոր ձայներ, ժխնաժամի ցաւերը, որոնք վաստակաւոր անցորդների կարեկցութիւնն են թախանձում իրանց թշուառութեան վրա, մի փոքրիկ ողորմութիւն, մի պատառ հաց իրանց որջը տանելու համար: Կաղ, կոյր, հաշմ, գօս, խոցոտած մարմին, կմախք դարձած իրան, ցաւագար հոգի. լէգէօն են դրանք: Փոքր յետոյ, տակաւ առ տակաւ թանձրացող մուժը ծածկոյթ է դառնալու այդքան խղճալի, այդքան աչք խայթող, մարմին փշաքաղող աղէտալից մերկութեան: Ո՞վ դուք, որոնց սպասում է տունը ճրագաւոր, հայցալից սեղանի շուրջը, և որոնց, յետոյ, անկողնի հանգիստն է մնում մի տարփաւոր գրկի մէջ, մի անցնէք անկարեկիր այդ թշուառների կողքով՝ որոնք փոքր յետոյ իրանց խոնաւ որջերն են վերադառնալու, խաւարի ծոցում մահվան դողը դողալու:

Աղաչաւոր ձայները շարունակում էին իրանց ցաւերգը. բայց նրանց միջից մէկն ահա, որի շեշտը տարբերվում է միւսներից:

—Ով ինձ մէկը տայ, Հազրաթի Աբասը նրան տասը կը տայ:

Արդէն խաւարի ծոցից էր երգախառն մրմունջով լսվում այդ ձայնը. մի ձայն, որի նուագը կախարդական շնորհք ունի՝ լարը սրտի խորքն իջնելու:

—Ով ինձ տասը տայ, Հազրաթի Աբասը նրան հարիւր կը տայ:

Աւելի խորին, աւելի ազդու դաշնակցութեամբ հնչում էր այս անգամ ձայնը. և մի օրհներգ հետևեց խօսքին: Անցորդներից վերջինը կանգ առաւ մի րոպէ, յետոյ քայլը փոխեց դէպի ձայնը, մինչ սա իր օրհներգի վերջին վանկերն էր հնչեցնում. մի դէրվիշ կը լինէր սա, թափառաշրջիկ աղօթաւոր, ժողովուրդներ տեսած, որ և ուսել էր իր արուեստից սրտի ճանապարհը գտնելու և զգացումները այնտեղ յուզելու:

Անցորդը մի աշխատաւոր էր, օրավարձով բանող մէկը, միամիտ և հաւատաւոր հոգի: Օրերից ի վեր նա խնայողութեամբ յետ ձգած ունէր մի ոգեպահիկ, նեղ օրի պաշար: Հանեց նա իր ծոցի խորքում պահած մաշկեքսակից այդ ոգեպահիկը և լի հաւատով դրեց խնդրաւորի բուռը և անցաւ գնաց իր ճանապարհը:

—Ով ինձ կը տայ, Հազրաթի Աբասը նըրան հարիւր կը տայ,—գնում էր ձայնը հեռացողի ետևից և հուսկ աղօտանալով մարվեց գիշերային թանձր լռութեան ծոցում, ուր այժմ միջոց առ միջոց լսվում է միայն կաղկանձող շան տրտունջը, և բուն, մի գօս ծառի վրա բարձր նստած՝ եղերերգում է իր աղէտը:

—

Ո՜, որքան մարդիկ մէկ մէկի գլխով կանգնեցին լաւութիւն անելու, կարօտին օգնութեան հասնելու, ընկածին կանգնեցնելու, թաց աչքի արտասուքը սրբելու, քաղցածին հաց տալու, անգործին գործի դնելու, մի խօսքով իրանց կուրծքի տակ սրտի փոխանակ քար չը պահելու, եթէ արած լաւութեան հատուցումը՝ մէկի փոխարէն տասն ստանալու հաւատը անխախտ իրագործվէր, և այն՝ արագ-արագ:

Համբերութեան կողմից՝ մարդիկ առաքինութեան ամենափոքր չափն են ցոյց տալիս: Սա փոքրիկ մարդը իր արած լաւութեան փոխարէն ուզում է ընի վեր կենայ և իր գլուխը տեսնէ դափնիով պսակած. ապա թէ ոչ՝ նա արածը կորած է համարում: Ինչպէս է պէտք ծաղիկը, ասում է փոքրոգի մարդը, ժամանակի մէջ կարճ տեսնողը, որի աչքը քթից հեռու նհովել չի սրում—Ինչպէս է պէտք ծաղիկը, որ գերեզմանիս վրա պիտի բացվի: Եւ այդ մարդը իր նիւթապաշտ իմաստութեան մէջ սահմանված՝ առածներ է շարադրում, որոնցով և առաջնորդւում է.—Էսօրվայ ձուն աւելի լաւ աշեմ, ասում նա, քան վաղվայ վառեկը:

Տալ և չը սպասել անմիջական հատուցմանը. տալ և տաւածովն ինքն իր աչքումը բարձրացած՝ շարունակել նոր եռանդով գործել, տալ և գործել, այդ պէտք է ճանաչվէր հատուցումը արագացնելու ամենակարճ ճանապարհը:

Անցնում է առաջին օրը, անցնում են երկրորդը, երրորդը, Հազրաթի Աբասը չի երևում ոչ էլ նրա հրեշտակը, որ բերէր մեր յուսով սպասողին մէկի հանդէպ տասը, տասնի հանդէպ հարիւրը: Տասնապատիկ, Հարիւրապատիկ, Հազարապատիկ, Բիւրապատիկ, Ողորմաբաշխի այդ պատգամաւորներից ոչ մէկը չի գալիս, չի երևում. և ոչ անգամ որևէ զօրութիւն կամ նշան նրանց կողմից:

Չորրորդ օրը էն գլխանց, մտահոգ աչքով գիշերն անքուն լոյս հանած՝ մշակի առկով գալիս է անցնում Սովի ուրուականը, աչքերը խորն ընկած, ծնօտի ոսկրները ցից, փորը մէջքին կպած և մատներն ասես երկաթէ ճանկեր լինէին՝ բռնած որսը սեղմելու և արիւնաքամ անելու համար: Մշակը վախեցաւ, թուքը բերնում ցամաքեց:

Նոր էր սկսում կեանքը ծայր տալ քաղաքում, մեր մարդը առաջինը կանգնած էր այն փողոցաբերանին, ուր նա հաւատաց Հազրաթի Աբասի աղօթաւորին՝ փոխ տալով նրան իր նեղ օրի ոգեպահիկը:

Նա այդտեղ առաւօտ-առաւօտ նուաղած աչքերով սպասում էր այդ օրը մի գործ գտնելու՝ կամ ձեռքը ողորմութեան մեկնելու:

Ահա մի անցորդ շտապ քայլով:

—Գործ ես որոնում,—հարցրեց նա բանուորից.—ինձ հետևիր:

Լուռ, անձայն՝ իբրև մի վանից ուժից մղված, մի ձգող ուժից քաշված, շարժվեց մշակը հրամայողի ետևից:

Գնացին: Տարաւ մարդը բանուորին, տանում է ահա քաղաքից դուրս. գնացին մտան մի մեծ, անմարդաբնակ տուն: Անձանօթը այդտեղ գործի դրեց նրան ասելով.—կաշխատես մինչև երեկոյ՝ կաւարտես. առաւ կը ստանաս քո բանողչէքը: Քաղցած ես երևում, առ՝ այս քեզ հացափող: Կը վերադառնամ երեկոյեան:—Ասաց ու գնաց:

Հէյ բաղդ, կանչեց բանուորն առանց աղօթելու, ու ձեռքը զարկեց գործին:

Մի գործ...

Առաւօտից երեկոյ ապականվելով հոտած փոսերի մէջ և սաստիկ կծուահոտերից արտասուք իջնելով ու խեղդվելով՝ նա վերջապէս բանն աւարտելուն մօտ էր հասել, երբ զգաց ոտի տակ մի կարծր բան. մխեց այդտեղ թիակի թաթը ու վեր հանեց մի ծանրոց. նայեց, զննեց՝ դա մի ծրար էր, սեկի մէջ կարված ու կապած: Նա անհոգ՝ փաթեթը մի կողմ դրեց մի խորշում և իր գործը շարունակեց՝ մինչև պրծաւ:

Արևը մօտ էր մայրամտին՝ երբ վերադարձաւ առաւօտեան մարդը, տեսաւ գործը, տուաւ վարձքը մշակին և «Աստուած քեզ հետ» ասելով արձակեց նրան:

Բանուորը յետ դարձաւ, վերցրեց իր ձուլն և այն կապոցն ու գնաց: Առաջ նա քայլն ուղղեց դէպի մօտաւոր առուն՝ մաքրվելու համար: Մաքրված, նա կապոցն էլ մաքրեց և նստեց մի րոպէ հանգիստ առնելու համար առուի ափին: Բոլորովին մենակ էր: Ի՞նչ էր արդեօք այդ կապոցը, փոքր ու ծանր: Մաշկեղէն փոքրիկ պարկ, նուրբ խնամքով կապված, կնքված: Ախ Աստուած. մի՞թէ կարող է սա նրանից լինել: Սիրտն արդէն սկսել էր տրոփել. լսել էր թէ այդպիսի կապոցներով են փոխադրում նրան քաղաքից քաղաք: Բաց արաւ: Տէր Աստուած. մի՞թէ ճշմարիտ սա ոսկի է... այո, ոսկի է, պարսկական ոսկի. այդպիսի էր և իր պաշարը, աղքատիկ ոգեպահիկ, որ մի քանի օր առաջ ինքը տուել էր Հազրաթի Աբասի աղօթաւորին:

Նա վեր կացաւ գնալու: Սիրտը բաբախում էր, միտքն անհանգիստ էր: Իրան այսօր ծառայեցնող մարդը կամ ինքը չէր կորցրել այդ գանձը, կամ թէ ինքն էլ լինէր, վաղ արդէն մոռացել էր միշտը, որովհետև նրա զոհ դէմքը և առատ ձեռքը տեղիք չէին տալիս կասկածի՝ թէ նա զրկված լինէր մի բանից:

Այդ մտածութիւնը հանգստացրեց բանուորին և սա միտքն ուղղեց դէպի Հազրաթի Աբասի ողորմածութիւնը. եթէ վաղ և եթէ ուշ, ինչպէս էլ լինի՝ նա կը հասնի. նա փոխի տակ չի մնայ:

Մութն արդէն կոխում էր. բանուորը մօտեցել էր ծանօթ փողոցին. գուցէ նա այնտեղ նոյն անկիւնում գտնէր Հազրաթի Աբասի առատաբաշխութիւնը երգաբանողին:

Այդ մտքի վրա էր նա, երբ ահա աղջամղջի միջով նոյն մեղմաղձիկ ձայնը հասաւ ականջին.

—Ով ինձ մէկ տայ, Հազրաթի Աբասը նրան տասը կը տայ:

Զգացումներն յորդեցին բանուորի սրտում. նա մրմռուն զգաց պնչերում և շիթերն աչքերից գլորվեցին բաց կուրծքի վրա: Բայց ... կայծակնաձև փայլակի նման անցաւ մտքի առջևով նախ սովի ուրուականը և յետոյ օրվայ պատկերը ապականութեան փոսի մէջ և կարծես զարշութեան մի շունչ նորից փչեց երեսին:

Նա արագ քայլով անցաւ դէպի սուրբի ուխտաւորը, որի վերջին վանկերը հեռանալով նուաղում էին կոյր օդի մէջ.

—Աբաս նրան հազար կը տայ...

—Կը տայ, կը տայ. հաւատում եմ կը տայ, հասնելով նրան և բուռը դնելով օրվայ վաստակը՝ շշնջաց բանուորը երգչի ականջին:

—Կը տայ, բայց... նա մարդուն նախ մինչև բուռը աղբի մէջ կը կոխէ կը հանէ՝ և այնպէս կը տայ:

Ա. Մ. Եղեկեան

Ախալցխա, 21 մարտի

*) Տուր և տացի ձեզ: Ընկերասիրական այդ մեծ սկզբունքը, այն ոգին՝ որով տալիս ես և հաւատում ես թէ անվարձ չես մնալ, մեր ժողովրդի մէջ անձնաւորված է, կերպարանք է ստացել և անուն ունի Բիւրապատիկ: Բիւրապատիկը տասնից մէկը մի քանի պատիկով վարձատրող փոքրիկն է: Ողորմածութիւնը մի գործնական պաշտամունք է, որ մենք մատուցանում ենք Բիւրապատիկին, և Բիւրապատիկը, որ տեսնում է այդ, հատուցանում է մեզ մէկին տասն, հարիւր և հազար: Մահմեդականները, որպէս ցոյց է տալիս մեր այս զրոյցը, նրանց տասնի փարձը սպասում են Հազրեթի Աբասից: Հազրեթի Աբասը մէկ տասնից փոխարէն Բիւրապատիկը հատուցանող մի զօրութիւն է ճանաչված:

«Տուր և տացի ձեզ»:

եկեղեցական խորհրդի գումարներից. իբրև Թօշակաւոր—վստահանում եմ հաւատացնել, որ Տէր-Մինասեանը «լակէյ» չէր, որ չէր կորցրել մարդկային ինքնասիրութիւնն ու արժանաւորութիւնը և ահա հէնց դրա համար էլ նա չէ կարողացել օգտուել այդ գումարներից, նա չէ կարողացել կեղծել, քծնել խորհրդի անդամներից շատերի առաջ, ինքնասիրութիւն է ունեցել և երբ Տէր-Մինասեանը օրերով քաղցած է եղել, եկեղեցական խորհրդից մի քանի անդամների լրտեսները, լակէյները, քարտուղարները ստացել են Թօշակներ ոչ միայն իրանք, այլև իրանց եղբայրները, քոյրերը և ազգականները... և մթթէ Տէր-Մինասեանն է որ չէ կարողացել օգտուել եկեղեցական գումարներից. ոչ, շատ շատերը և մինչև օրս՝ քանի քանիսը տանջվում են լուռ ու համր... մեռնելու համար, կը խօսեն, կը ցաւակցեն... հոգեհանգիստներ սիրող հայը կենդանութեան ժամանակ խեղդել գիտէ ամեն մի նոր բացուած բողբոջը. հայ մթնոլորտը իսկական արտիստի համար չէ ստեղծուած, իսկական տաղանդը՝ միշտ հալածուած է հայ կեանքում. Թուք, մուր, ամեն մի ցածութիւն պատրաստ է նրա համար. մեռցնել, մեռցնել... ահա այն դերը, որ գոյութիւն ունի հայ կեանքում, իսկ մահից յետոյ... հոգեհանգիստներ, հոգեհանգիստներ... որքան կուզենաք... «գնա մեռիր, արի սիրեմ» ահա սա է եղել հայ արուեստագէտ գործչի անողոք ճակատագիրը... բայց մինչև ե՞րբ...:

Խ. Տէր-Մինասեանի նկարները, էտիւդները, էսքիզները, որ ցոյց են արված ցուցահանդէսում, գրաւել են գեղարուեստասէր հասարակութեան լուրջ ուշադրութիւնը. վերին աստիճանի մատչելի գներ են նշանակած, ուստի և ռուս բանիմաց հասարակութիւնը գնում է այդ նկարները. բայց ի՞նչ են անում հայերը. մինչև այսօր ոչ մի հատ նկար կամ էտիւդ չէ վաճառուած նոյնիսկ Պետերբուրգի «ինտելիգենտ», «կուլտուրական» հայերից ոչ մէկին. արդեօք կովկասահայերն էլ անտարբեր պիտի մնան այս դէպքում: Մեր միակ ցանկութիւնն է տեսնել իրականացած «հայկական մուզէումի» իրականացումը և մենք այս նամակով կրկին յիշեցնում ենք, որ անհրաժեշտ է գնել հայ նկարիչների աշխատութիւններից գոնէ մի-մի նկար և Թիֆլիսում կամ Էջմիածնում կազմել հայկական մուզէում. կուլտուրան միայն ստամոքսի, փորի կուլտուրան չէ. այդ բաժնում հայը վաղուց է ցոյց տուել իր արտասովոր ընդունակութիւնը. պէտք է մտածել նաև իսկական կուլտուրայի մասին. հայ արուեստը դրա համար ունի փառքի արժանի անուններ և այդ անունները պէտք է որ անմահանան. կուլտուրական ազգը պարտաւոր է կատարելու իր սրբազան պարտքը: Ցուցահանդէսում ցոյց են դրուած մօտ 114 կտոր աշխատութիւններ. եթէ գնել ցանկացողներ լինեն, թող բարեհաճեն դիմելու ցուցահանդէսի վարչութեան, որոնք կուղարկեն մանրամասն նկարների ցուցակը և պայմանները... Նկարների արդիւնքը պէտք է ստանան Խ. Տէր-Մինասեանի քոյրը և նրա որբերը, որոնք Հին-Նախիջևանի ընդհարումների ժամանակ կորցրել են իրանց ապրուստի միջոցները: Մոռացայ յիշելու, որ «Փարնասային ցուցահանդէսում» ցոյց են դրուած մեր հայազգի մի ուրիշ տաղանդաւոր նկարչի գործերը. դա յայտնի ծովանկարիչ Էմմանուէլ Մահտեսեանի նկարներն են. տաղանդաւոր նկարիչը օրէց օր պատուաւոր տեղ է գրաւում ծովային նկարչութեան ասպարիզում: Շնորհակալութեան արժանի են Խ. Տէր-Մինասեանի նկարիչ ընկերները, թէ հայ և թէ ռուս, որոնք ամեն կերպ աշխատել են աջողեցնելու ցուցահանդէսի իրականացումը, նամանաւանդ նկարիչ-ուսանող Դ. Օքրօյեան, որ կատարեց իր ընկերական ամենասրբազան պարտականութիւնը զոհելով ամեն ինչ իր թէ նիւթական և թէ բարոյական ոյժերը ցուցահանդէսի բացման համար: Ցուցահանդէսը բացուած է մինչև ապրիլի 15 ը:

Խ. Տէր-Մինասեանը Պետերբուրգում հիմնուած ուսանողական «Փնջիկ» գեղարուեստական ընկերութեան արժանաւոր, նախանձախնդիր ու հաւատարիմ անդամներից մէկն էր:

Ե. Բաղդասարեան

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

Ապրիլի 3-ին երեկոյեան ժամի 7-ին գիւղատնտեսական ընկերութեան դահլիճում տեղի ունեցաւ Ժողովրդական Համալսարանի հայկական սեկցիայի նիստը, որին ներկայ էին մի քանի գործարաններից եկած բանուորական ներկայացուցիչներ և կողմնակի հիւրեր, ընդամէնը 30 հոգի: Համալսարանի կենտրոնական վարչութեան փոխ-նախագահ պ. Քալանթար բանալով նիստը, համառօտ կերպով ծանօթացրեց ժողովականներին համալսարանի կազմակերպութեան ու նրա նպատակների հետ: Տուած բացատրութիւններից երևաց, որ արդէն կազմվում են ռուսների, վրացիների և թուրքերի սեկցիաները դասախօսութիւններ կարդալու համար, և անհրաժեշտ է շտապել կազմակերպելու հայկական սեկցիան:

Ուրեմն հրաւիրված ժողովը պէտք է զբաղվի այդ հարցով: Իսկ նախքան այդ՝ առաջարկեց ժողովի համար նախագահ ընտրել:

Ընտրվեց Ա. Խատիսեան և քարտուղար Գ. Վարդանեան:

Այնուհետև ժողովը քննութեան նիւթ դարձրեց հայկական սեկցիայի համար վարչութիւն ընտրելու հարցը՝ Համալսարանի գործունէութիւնը ժողովրդի լայն խաւերին աւելի մատչելի դարձնելու նպատակով եղաւ երկու որոշ առաջարկութիւն: Մէկ առաջարկը այն էր, որ վարչութիւնը կազմված պէտք է լինի միայն ինտելիգենտ տարրերից, իսկ միւսը՝ որ վարչութիւնը կազմված լինի խառը տարրերից:

Այնուհետև շարունակվող վիճաբանութիւնից պարզվեց, որ ժողովը սակաւամարդ լինելով ցանկալի կը լինէր ընտրութիւնները յետաձգել յաջորդ անգամվայ:

Եւ ժողովը որոշեց ընտրութիւնը յետաձգել, նշանակելով առաջիկայ կիրակի, ապրիլի 8-ին երեկոյեան ժամի 5-ին Գիւղատնտեսական ընկերութեան դահլիճում:

Ներկայ եղող բանուորներից մի քանիսին յանձնարարվեց դիմել միւս գործարանների բանուորներին և հրաւիրել յաջորդ նիստին:

Ընտրութիւնների համար որոշվեց բոլոր մասնակցողներին, լինեն նրանք անհատ թէ բանուորական որոշ մասի ներկայացուցիչներ, համարել իբրև անհատներ, բարդութիւններից խուսափելու համար: Ի մէջի այլոց առաջարկվեց ժողովականներին ներկայ լինել և ուրիշ ունկնդիրներ էլ հրաւիրել կիրակի օրվայ դասախօսութեանը, որ կարդալու է Ա. Քալանթար, ժամի 11-ին, Զուբալովի տանը, Վերայի կամուրջի մօտիկ, «Գիտութիւնը ժողովրդի համար»:

Աշխատակից

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

I

Երգչուհի Մեդէա Ֆիգներ երկրորդ անգամ բեմ դուրս եկաւ Լիզայի դերում Չայկովսկու «Пиковая Дама» օպերայում: Նա կատարեց դերը բնական, մեծ զգացմունքով, իմաստալից: Ինչպէս յայտնի է՝ Լիզայի դերը երգեցողութեան համար ունի մի նշանաւոր տեղ, այն է ջրաւու մօտ: Տիկին Ֆիգներ երգեց զգացված և ուժեղ կերպով: Հասարակութիւնը ստիպեց նրան կրկնելու երգը:

Այդ օրվայ ներկայացմանը հանդէս եկաւ Գերմանի դերի մէջ երգիչ Բօնաչիչ մի այնպիսի գեղեցիկ կատարումով, որի նմանը Թիֆլիսը շատ քիչ է տեսել: Բօնաչիչը տիրում էր հասարակութեան ուշքը ու մտքի վրա: Նրա ձայնը ախորժելի է, թարմ և ուժեղ: Նա իր երգեցողութեան մէջ դրել էր զգացմունք, ճաշակ, գեղարուեստական ըմբռնողութիւն:

Լաւ էր Սօկօլսկին Ելեցկու դերում: Թատրոնը համարեա թէ լիքն էր:

Միրոյ

ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

Առաջիկայ շաբաթ օր, ապրիլի 7-ին, Թիֆլիսի Արտիստական Ընկերութեան դահլիճում տեղի կունենայ ուսանողական երեկոյթ:

Նպատակն է միջոցներ հայթայթել կարօտութեան մէջ գտնվող ուսանողներին:

Երեկոյթը խոստանում է լինել բազմազան և ուրախ: Երեկոյթի ծրագրի մէջ կան երաժշտական-գրական բաժին, զանազան խաղեր և զուարճալիք:

Երեկոյթ կազմողները, որոնք վերցրել են իրանց վրա աշխատանք համակրելի նպատակի համար, յոյս են տածում, որ հասարակութիւնը կը նպաստէ նրանց՝ աջողութեամբ կատար ածելու այդ նպատակը:

Թիֆլիսի հասարակութիւնը պէտք է աջակցէ ուսանողներին՝ կազմակերպելու օգնութեան գործը, այցելելով երեկոյթը և անելով յատուկ նուիրատուութիւններ:

ՀՈԳԵՒՈՐ ՀԱՄԵՐԳ

Հոգևոր համերգները նոր և անծանօթ չեն. երաժշտութեան զարգացման առաջին աստիճանները հոգևոր երգերն են եղել, որոնցով փառաբանվել են աստուածները: Արդի երաժշտութիւնը ևս իր կատարելագործման մէջ անբաժան է հոգևոր երգերից: Քաղաքակրթված երկրներում, ուր երաժշտութիւնը փառաւոր յաղթանակներով է զարգանում, նոյնքան անհրաժեշտութեամբ զարգանում է և հոգևոր երգը: Հոգևոր երգերը բացի տաճարներում արտայայտվելուց, հանդէս են բերում և գեղարուեստի տաճարներում իբրև հոգևոր համերգները: Հոգևոր համերգները աւելի յաճախ տեղի են ունենում մեծ պասի ընթացքում և գրաւում են հետաքրքրողների մեծ բազմութիւն: Ահա այդպիսի հոգևոր համերգներից մէկն էր, որ կայացաւ կիրակի, ապրիլի 1-ին, արտիստական ընկերութեան թատրոնի համերգային դահլիճում: Մասնակցում էին Նորին Մեծութեան Փոխարքայի, Էկզարխի և Սիօնի մայր եկեղեցու երգեցիկ խմբերը: Առաջին երկու խմբերը իրանց համարները կատարեցին ռուսերէն, իսկ վերջինը վրաց լեզուով: Չեմ ուզում երկար կանգ առնել վերոյիշեալ խմբերի երգածների քննադատութեան վրա: Ընդհանրապէս աջող էին, նամանաւանդ էկզարխի տղամարդկանց խառը խումբը: Նիւանսների և forte-pianissimo-ների ճշգրիտ կատարումները լրացնում էին խմբերի կանոնաւոր արտայայտումը:

Դահլիճը համարեա լի հասարակութիւնը, բաղկացած ամեն դասակարգի անհատներից—հոգևորական, աստիճանաւոր և արհեստաւոր—բայց ոչ հայերից, բուռն ծափահարութեամբ վարձատրում էին խմբերի ղեկավարներին իրանց ստացած հոգեկան բաւականութեան համար: Եւ իրաւ ակկորդների գիւթիչ հնչիւնները հանդիսականների ուշադրութիւնը լարված հետևողութեամբ կենտրոնացրել էին դէպի հեռու գեղեցիկը, դէպի վեր, մի այլ աշխարհ: Եւ որքան սփոփիչ է հոգևոր երգը յոյզ սրտերի համար: Սակայն մենք հայերս Թիֆլիսի նման մի հայաշատ կենտրոնում ունենք արդեօք գոնէ մի հատիկ կանոնաւոր երգեցիկ խումբ, թէկուզ հոգևոր, որ կարողանար արտայայտիչ լինել մեր զգացմունքներին, որ գոնէ երբեմնապէս շոյէր մեր լսելիքը... ոչ: Այն օրից, երբ հանգուցեալ Եկմալեանը հեռացաւ ասպարէզից, այն օրից երբ Վանքի եկեղեցու կամարներից դադարեցին հնչել հանգուցեալի տարիներով փայփայած բազում տանջանքներով գլուխ բերած երգեցիկ խմբի քաղցր հնչիւնները, այն օրից, Թիֆլիսը իսպառ զրկվեց կանոնաւոր խումբ, հոգևոր երգ լսելու քաղցր բաւականութիւնից: Այժմ Վանքի և միւս եկեղեցիների հոգևոր երգերի արտայայտիչները տէրտէրներն ու տիրացուներն են, որոնք իրանց զռռոցներով հայ հոգևոր երգերի համար ներկայացուցիչ են հանդիսանում: Արդեօք Թիֆլիսի հայ հասարակութիւնը՝ յանձին Ներսիսեան դպրոցի՝ պարտաւոր չէ՞ այս ամօթալի իրողութեան մասին մտածել, մթթէ մօտ հօթ հարիւր պատանի պարունակող Ներսիսեան դպրոցը անկարող է մի կանոնաւոր երգեցիկ խումբ ունենալ, որը իր աշխարհիկ և հոգևոր երգերով գոնէ երբեմնապէս հանդէս գար իբրև արտայայտիչ հայ երաժշտութեան: Պիտի չամաչէ՞նք արդեօք մեր հարևան ազգերից: Եւ մենք պարծենում ենք, որ կուլտուրական ազգ ենք:

Աշոտ Մանուկեան

Թիֆլիս, 1 ապրիլի

ՆՈՒԽՈՒ ԴՊՐՈՑՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ
(Նամակ խմբագրութեան)

Վերջին ժամանակները թէ մամուլը և թէ օտար քաղաքներում գտնվող նուխեցիները զբաղվում էին Նուխու հայոց դպրոցների վիճակով, որը փոխանակ կրթական, ուսման ասպարէզ լինելու, երեք ամսից ի վեր դարձել է կռուի ասպարէզ: Բազմաթիւ հեռագիրներ ու բողոքներ էին կուտակվել թէ Ղարաբաղի առաջնորդ Աշոտ եպիսկոպոսի մօտ է և թէ Հայրապետական դիւանում: Փետրվարի սկզբներում յատուկ քննիչ գնաց, որը կամենալով խաղաղութիւնը վերականգնել, ժողովրդի մի մասի պահանջմամբ կռուող կողմերին հաշտեցնում է, սակայն այդ հաշտութիւնը լինում է առ հարկի, ուստի և դեռ քննիչը ոտքը քաղաքից չը հեռացրած, նոյն վէճերն ու աղմուկներն են շարունակվում աւելի բուռն, աւելի կրքոտ: Կռւում են իրար հետ հոգաբարձուները աւագ ուսուցչի դէմ, աւագ ուսուցիչը իր հրաւիրած ուսուցիչների դէմ... Վեհափառ Հայրապետի կողմից կարգված լինելով քննիչ վերջ տալու յիշեալ դպրոցների մէջ բուն դրած վէճերին, ամսիս 21—29 ժամանակամիջոցում քննեցի գործը, գիտեցի երեխաների գրաւոր աշխատանքները, դասատուութիւններից մի քանիսին ներկայ եղայ, ժողովեցի հարկաւոր փաստերը, որից հանեցի այն եզրակացութիւնը, որ դպրոցը բարձիթողի է արված եղել ամենքից. հոգաբարձութիւնը հրաւիրելով աւագ ուսուցիչ, էլ դպրոց չի մտել. աւագ ուսուցիչը զբաղված ներկայացումներ սարքելով՝ չի մտածել իր բուն պարտաւորութեան մասին, ուսուցիչները անտեղեակ մանկավարժական տարրական կանոններից դասերի ընթացքում ժամավաճառ են եղել, բայց երբ մէկի կամ միւսի կողմից իրանց անձին անպատշաճ տեղեկութիւն են լսել, սլաքներ են ուղղել հակառակորդի դէմ և ի վերջոյ դարձել են անհաշտ թշնամի:

Այս բոլորը գիտելով՝ ամսիս 28-ին հրաւիրեցի ուսուցչա-հոգաբարձական խառն ժողով, ի իրաքանչիւրին ասացի իր մեղքը և Վեհափառ Կաթողիկոսի հրամանով առաջարկեցի ձեռնաչ? անձնականն ու շարունակել խաղաղ դասատուութիւնը, բայց համաձայնութիւն չը կայացաւ. ես վախենալով, որ այս յուզեալ և տարամ դրութիւնը կարող է կործանաբեր հետևանք ունենալ թէ հասարակութեան և թէ մանաւանդ մատաղ սերդի բարոյականի վրա, միակ ելք համարեցի փակել դպրոցը և մի ընդարձակ հեռագրով զեկուցի Նորին Սրբութեան եղելի դրութիւնն և ստացայ Վեհափառի հաճութիւնը դպրոցները փակելու համար:

Այսպէս, ցաւ ի սիրտ յայտնում եմ ի գիտութիւն հետաքրքրվող նուխեցիներին, որ անարժան հոգաբարձութեան անարժան աւագ ուսուցչի և անարժան ուսուցչական խմբի շնորհիւ փակվեց դպրոցը: Վեհափառի հրամանով արձակված են թէ հոգաբարձուները և թէ ամբողջ խումբն իր աւագ ուսուցչով:

Աւելի մանրամասն ինձ իրաւունք չեմ համարում գրել, քանի որ զեկուցումս չեմ ներկայացրել Նորին Սրբութեան:

Մատթէոս վարդապետ

ԼՈՒԴՈՎԻԿՈՍ XVI-ՐԴԸ ԵՒ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ
(Մի էջ Ֆրանսիական պատմութիւնից)

Լուդովիկոս տասնվեցերորդը, իբրև դըրութիւնից ստիպված, ընդունեց ազգային ժողովի մշակած սահմանադրութիւնը և, հակառակ իր կամքի, դարձաւ սահմանադրական թագաւոր: Բայց ամբողջ սահմանադրութիւնից Լուդովիկոս տասնվեցերորդը երկու դրութիւն միայն կարողացաւ հասկանալ. նախ այն, որ ինքը կարող է չը հաստատել ժողովրդային ներկայացուցիչների մշակած օրէնքները և երկրորդ այն, որ ինքը պատասխանատուութիւնից դուրս է և անձեռնմխելի է սահմանադրութեան զօրութեամբ: Եւ Լուդովիկոս տասնվեցերորդը, օգտվելով իր այդ վերոյիշեալ իրաւունքներից, սկսեց կառավարել, աշխատելով ամեն կերպ, իր և իր նշանակած մինիստրների անգործունէութեամբ, թուլացնել պետական մեքենայի գործունէութիւնը: Անհաւատալի դրութիւն ստեղծվեց. սահմանադրական թագաւորը սահմանադրութեան թշնամի հանդիսացաւ, մի այնպիսի թշնամի, որը անձեռնմխելի էր և պատասխանատուութիւնից դուրս, բայց և որը ոչնչացնում էր օրէնսդրական ժողովի գործունէութիւնը, բոլոր ոյժերով օգնում էր սահմանադրական կարգերի ներքին և արտաքին թշնամիներին, այն սահմանադրական կարգերի, որոնց գլուխն ու պաշտպանն էր հանդիսանում ինքը օրէնքով:

Ստեղծվեց մի դրութիւն, որի հետևանքը շատ պարզ է. սկզբում Լուդովիկոս XVI-րդին զատում էին նոր կարգերի թշնամիներից, ասելով, որ նա թէև բարեացակամ, բայց թոյլ թագաւոր է, իսկ յետոյ դադարեցին այդ բանին հաւատալ և ժողովրդային մասսաների ատելութիւնը թագաւորի անձնաւորութեան դէմ անցաւ. Լուդովիկոս XVI-րդը Ֆրանսիայի նոր կարգերի թշնամին համարվեց: Սկզբում օրէնսդրական ժողովի պատգամաւորները, որոնք մեծ մասամբ համեմատաբար չափաւոր լիբերալներին էին պատկանում, ամեն կերպ աշխատում էին սահմանադրական միապետութիւնը պաշտպանել և, չը նայելով ամեն ինչ շատ ակնյայտնի էր, նրանք Լուդովիկոս XVI-րդին վերաբերվում էին իբրև մի սահմանադրական միապետի: Բայց անկարելին միշտ անկարելի է, և օրէնսդրական ժողովի սահմանադրականները հակառակ իրանց ցանկութեան, պաշտպանելով սահմանադրութիւնը, սկըսեցին յարձակվել ոչ միայն կառավարութեան վրա, այլ և հէնց թագաւորի վրա և ուժգին հարուածներ էին հասցնում հէնց միապետութեան գաղափարին: Սահմանադրականների այդ երկկողմանի քաղաքականութիւնը մանաւանդ շատ պարզ կերպով արտայայտվեց այսպէս կոչված ժիրոնդիստների ղեկավարի, հռչակաւոր հռետոր Վերնիօյի ճառի մէջ, որ նա արտասանեց 1792 թ. յուլիսի 3-ին, երբ այլևս անհնարին էր կասկածել, որ թագաւորը իր գործելակերպով սպանում է միապետութիւնը: Վերնիօն դեռ ևս շարունակում էր արտաքուստ հաւատարիմ մնալ սահմանադրութեանը, որը թագաւորին պատասխանատուութիւնից դուրս և անձեռնմխելի էր ճանաչում: Սակայն նա քօղարկված կերպով յարձակվեց նրա վրայից դիմակը և ապացուցեց, որ խօսք է թագաւորը, երբ դիրքից օգտվելով, կամենում ոչնչացնել սահմանադրութիւնը, որ նա այդպիսով ոչնչացնում է հէնց իրան, որովհետև այդ ժամանակ ժողովրդի մեծագոյն մասը Ֆրանսիայում հակառակ էր հին միահեծան կարգերին, ուստի թագաւորի յամառութիւնը միայն ժողովրդի բարկութիւնն էր բորբոքում և աւելի մեծ թափով դէպի հանրապետութիւն էր մղում Ֆրանսիային:

Վերնիօյի ճառին առիթ տուեց այն, որ Լուդովիկոս XVI-րդը հրաժարվեց հոգևորականութեան մասին մշակված օրէնքը հաստատել: Վերնիօն յայտարարեց, որ ինքը չէ հասկանում թագաւորին և որ, չը համարելով նրան օրէնքի ու յեղափոխութեան թշնամի, չէ կարող ենթադրել, որ թագաւորը, չը հաստատելով օրէնքը, կը կամենար մշտնջենական դարձնել ապստամբութիւններն ու անկարգութիւնները, որ նա կը ցանկանար ներքին պատերազմ առաջացնել ու թոյլ տալ, որ Ֆրանսիան բաժան-բաժան լինի: Ցետոյ Վերնիօն ցոյց տուեց, թէ ինչ դիրք էր բռնել ընդհանրապէս թագաւորը:

«Թագաւորի անունով,—ասում էր Վերնիօն,—ֆրանսիական իշխանները Ֆրանսիայի դէմ են գրգռում Եւրոպայի ժողովուրդներին... Թագաւորի պաշտպանութեան համար նրանք Գերմանիայում հին զինարքեյներին են հաւաքում... Դահի մեծութիւնը բարձր պահելու անունով մեր դէմ պատերազմներ է մղում աւստրիական կայսրը և մեր սահմաններին է մօտենում Պրուսիայի թագաւորը»:

Ցետոյ, յիշեցնելով սահմանադրութեան այն յօդուածը, որի համաձայն զօրքը ժողովրդի դէմ մղող թագաւորը գահից հրաժարված է համարվում, Վերնիօն իբր թէ թագաւորի կողմից ասված հետևեալ ենթադրական պաշտպանողական ճառն է արտասանում.

«Ճիշտ է, Ֆրանսիայի թշնամիները գործում են իմ իշխանութիւնը վերականգնելու և ինձ ստորացնելու վրէժը առնելու համար, նրանք ցանկանում են իմ իրաւունքները ինձ վերադարձնել, բայց ես ապացուցեցի, որ ես նրանց հետ համախոհ չեմ. ես հնազանդվեցի սահմանադրութեանը և նրանց դէմ շարժեցի զօրքը: Ճիշտ է, այդ զօրքը չափազանց թոյլ է, բայց սահմանադրութիւնը չէ որոշում, թէ ինչպիսի զօրք եմ ես պարտաւոր ուղարկելու... Ճիշտ է, երբ գեներալները յաղթական կերպով առաջ էին շարժվում, ես հրամայում էի նրանց կանգ առնել, բայց սահմանադրութիւնը ինձ չէ հրամայում անպատճառ յաղթութիւններ տանել... Ճիշտ է, մինիստրները խաբում էին ժողովը մեր զինուորական ոյժի վերաբերեալ, և ես հնարաւոր եղածին չափ երկար էի պահում իրանց պաշտոնների մէջ այնպիսի մինիստրներին, որոնք վատ էին կառավարում, պաշտօններից հեռացնում էի այնպիսիներին, որոնք ցանկութիւն ունէին լաւ աշխատելու, բայց սահմանադրութիւնը, իրաւունք տալով ինձ մինիստրներ նշանակել, բոլորովին չէ պահանջում ինձնից հաւատ ընծայել հայրենասէր մարդկանց և պաշտօններից քշել հակա-յեղափոխականներին: Ճիշտ է, ժողովը շատ օգտակար և անհրաժեշտ օրէնքներ մշակեց, իսկ ես նրանց չը հաստատեցի, բայց դա իմ իրաւունքն է, և սրբազան է այդ իրաւունքը, որովհետև նա սահմանադրութեան վրա է հիմնված: Ճիշտ է, եթէ հակա յեղափոխութիւնը յաղթող հանդիսանայ և իմ նախկին իշխանութիւնը վերականգնի, ես ձեզ կը պատմեմ ձեր՝ ազատ լինելու համար արված՝ յանդուգն փորձի համար, բայց ես այդ բոլորը անում եմ այնպէս, ինչպէս որ ինձ հրամայում է սահմանադրութիւնը... Եւ ոչ ոք իրաւունք չունի կասկածելու, թէ ես հաւատարիմ չեմ սահմանադրութեանը և պատրաստ չեմ նրան պաշտպանելու»:

Այս ճառին, Վերնիօյի կարծիքով, ժողովուրդը կը պատասխանէր.

«Դուք, երևի, կարծում էք, թէ սահմանադրութիւնը գոյութիւն ունի միմիայն ձեզ գահի վրա պահպանելու համար, որպէսզի դուք այնտեղ նստէք ու հէնց այդ սահմանադրութիւնը ոչնչացնէք: Դուք ենթադրում էք, թէ ժողովուրդը միայն նրա համար գոյութիւն ունի, որպէսզի ձեր դաւաճանութեան աջողութիւնը ապահովի... Սահմանադրութիւնը ձեզ մինիստրներ ընդունելու իրաւունք է տուել, բայց արդեօք մեր երջանկութեան, թէ՞ մեզ կործանման մատնելու համար: Սահմանադրութիւնը մեզ զօրքի հրամանատար է դարձրել, բայց արդեօք մեզ փառքի՞, թէ՞ ամօթի հասցնելու համար: Մթթէ սահմանադրութիւնը ձեզ օրէնքներ հաստատելու իրաւունք, ահագին ռոճիկ և այնչափ մեծ արտօնութիւններ է տուել նրա համար միայն, որ դուք սահմանադրական եղանակով ոչնչացնէք և սահմանադրութիւնը և Ֆրանսիան!

«Ոչ, ոչ! Դուք այնպիսի մի մարդ էք, որը չը զգացվեց ֆրանսիացիների ազնիւ վերաբերմունքից, մի մարդ, որ սիրում է բռնապետութիւնը. դուք չիրագործեցիք սահմանադրութեան պահանջները: Սահմանադրութիւնը կարող է ոչնչանալ, բայց դուք չէք վայելի ձեր երդմնազանցութեան պտուղները: Դուք ոչինչ էք այն սահմանադրութեան համար, որին դուք այնպէս ստոր կերպով մատնեցիք»:

Վերնիօյի ճառը ծափահարութեամբ ընդունվեց ժողովի ահագին մեծամասնութեան կողմից, որը, ինչպէս վերևում ասվեց, ցանկանում էր միապետութիւնը պահպանել: Վերնիօյի ճառը վերջին նախազգուշացումն էր անում թագաւորին, թելադրելով նրան խելքի գալ և հասկացնելով, որ սահմանադրութեան մէջ, ինչպէս և ամեն մի օրէնքի մէջ, ամենից գլխաւորը ոչ թէ տառն է, այլ բովանդակութիւնը, և որ, պահպանելով սահմանադրութեան տառը, իսկ ոչնչացնելով նրա բովանդակութիւնը, անհնարին է այդ սահմանադրութիւնից որևէ պաշտպանութիւն սպասել: Ընդհակառակը, այդ կը նշանակէ կրկնակի կերպով զրգռել ժողովրդին և օրինակ տալ նրանց՝ ամեն մի օրէնք արհամարհելու:

Բայց Լուդովիկոս XVI-րդը վերջին նախազգուշացումներից առաջ էլ խուլ մնաց:

Ասենք, այդ ժամանակ, գուցէ, արդէն ուշ էլ էր սահմանադրութեան իրական պահպանութեանը անցնելը, որ արդէն աւելի քան խախտված էր կառավարութեան ջանքերով: Ֆրանսիական միապետութեան ողբերգութիւնը վերջին գործողութեանն էր մօտենում: 1792 թ. յուլիսի 3-ին Վերնիօն վերոյիշեալ ճառը արտասանեց, իսկ նոյն տարվայ օգոստոսի 10-ին թագաւորի պալատը վերցվեց յարձակումով, և Լուդովիկոս XVI-րդը ժամանակաւորապէս գահընկէց արվեց, իսկ ինքը Վերնիօն, որը դեռ յուլիսի վերջերում պահանջում էր, որ իշխանութիւնը թագաւորին վերապահված լինի և մինչև իսկ սրան վերջին խորհուրդներն էր տալիս այն մասին, թէ անհրաժեշտ է անկեղծ կերպով յարգել սահմանադրութիւնը և լիբերալ մինիստրութիւն նշանակել,—այդ նոյն Վերնիօն, ասում ենք, ստիպված էր խմբագրել այն որոշումը, որով Ֆրանսիայում հանրապետութիւն էր յայտարարվում:

Թարգմ. Խ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Բաց նամակ Քիշնեւի կօնսիստորիին եւ նրա անդամ Բենիկ վարդապետին

Սիմֆերոպոլ, 26 մարտի

Այս տարվայ «Հովիւ» շաբաթաթերթի մէջ (№ 5, 7) Բենիկ վարդապետը իր «երէցփոխի» իրաւունքների և պարտականութիւնների մասին յօդուածում յարձակվում է Բեսսարաբիայի թեմի երէցփոխներից մէկի վրա: Որովհետև այդ երէցփոխը ես էի (այժմ պաշտօնս թողել եմ) և դեռ եւս անցած տարվայ «Մշակի» № 136-ում բաց նամակ Քիշնեւի կօնսիստորին, հնարաւոր եմ համարում առնել հետևեալը. ի՞նչ կարիք կայ բաց դուռը բաղխելու, երբ նա բաց է, ինչո՞ւ ապացուցանել այն, ինչի մասին ոչ ոք չէ վիճում: Նրևի թերթում յօդուած ապելու համար միայն: Վարդապետը ասում է «... երէցփոխը, որ ժողովրդի ներկայացուցիչն է և թեմական իշխանութեան հաստատութեամբ միայն երէցփոխ, ստորադրեալ է թեմական առաջնորդին և առաջնորդին, որոնց և պէտք է դիմումն անէ իր գործողութեանց մէջ... Եւ այլն.» Մթթէ վարդապետը կարծում է, որ ես, եթէ վանքապատկան հողը կապալով վերցնէի, կը լինէի կօնսիստորին ստորադրված մի մարդու դրութեան մէջ, այն պատճառով որ ես երէցփոխ էի:

Վարդապետը չարաչար սխալվում է:

Եթէ կօնսիստորի բոլոր կօնտրագենտները նրա ստորադրեալները լինէին, նրանք շատ շուտով կը թօթափէին իրանց ոտների փոշին: Ներկայ դէպքում ես կօնտրագենտ կը լինէի ոչ թէ իբրև երէցփոխ, այլ իբրև մասնաւոր մի մարդ. և՝ որպէս այդպիսին՝ ինձ կօնսիստորին ստորադրված չը համարեցի և ունէի իրաւունք դիմել կօնսիստորին իմ բաց նամակով նրա վրդովեցուցիչ վարմունքի առթիւ վանքապատկան հողը կապալով տալու հարցում:

Օրէնքների և Սենատի վճիռների դիմելու կարիք իսկի չը կայ:

Իր յօդուածի վերջում վարդապետը նորից յանձնարարում է (ինչպէս կօնսիստորը իր այսուհետև նշանաւոր Արմեանսկի քահանային ուղղված թղթով)«... ժողովուրդն և երէցփոխաններն պիտի ազնիւ լինեն, կարգն ու օրէնքը յարգեն... Եւ այլն»:

Ի՞նչու բոլոր ազնւութիւնը վարդապետը և կօնսիստորը պարտաւորեցնում են հասարակութեան և երէցփոխին, իսկ իրանք չեն հետևում ուրիշներին աւանդած խորհուրդներին:

Թէ՞ նրանց համար այդ պարտաւորեցուցիչ չէ:

Նրանք աւելի լաւ կանէին, եթէ չը սպառնային նահանգապետի միջնորդութեամբ պաշտօնից հեռացնել:

Ես հրաժարվեցի պաշտօնից բոլորովին ուրիշ պատճառներով, որոնք և յայտնեցի կօնսիստորին իմ հրաժարականի մէջ: Սպառնալիքից չը վախեցայ, համարձակվում եմ ասել վարդապետին:

Մթթէ այդպիսի սպառնալիքը պատիւ է բերում կօնսիստորիային և նրա վարդապետ անդամին:

Չեմ կարծում:

Ցակոբ Բուշնաքեան

Բաթում, մարտի 5-ին

«Մշակի» այս տարվայ № 42-ի մէջ Բաթումից մի նամակ կար տպագրված Գ. Գրիգորեանց ստորագրութեամբ: Այս նամակի իմաստասիրական ու ինքնագովական մասերը մի կողմ նետելով, խնդրում ենք թոյլ տալ մեզ «Մշակի» էջերում վերականգնելու այն փաստական մասերի ստուգութիւնները, որ այնքան աղաւաղումներով մէջ է բերել պ. նամակագիրը:

Խօսելով Բաթումի մեր եկեղեցական-ծխական դպրոցի հին ու նոր հոգաբարձուների մասին, պ. Գրիգորեանց գրում է 1) հին հոգաբարձուները՝ «սահմանափակ չափով, ընդունել ենք 240 երեխայ են պահել 6000 ր. ծախսով» 2) որ սրանք տարվայ վերջը հրաժարական տալով, թողին նոր ընտրվելիք հոգաբարձութեան վզին՝ «մօտ 3000 ր. էլ մուրհակներով պարտք». 3) որ՝ «այդ դեռ բաւական չէր, հասարակութիւնն անցած ամառ, այսինքն հին հոգաբարձութեան հրաժարականը տալուց յետոյ, ուսումնարանի մասին եղած ժողովներից մէկում գրեթէ միաձայն որոշեց, որ մեր ծխական ուսումնարանում ոչ միայն ուսումը ձրի լինի, այլև ուսումնական պիտոյքները պիտի ձրի տրվեն երեխաներին». 4) որ՝ «այս անգամ հոգաբարձական (նոր) կազմը ընտրվեցին, ինչպէս ասում են, մէջին չափի կամ դասակարգի անհատներից իրանց դիրքով, բայց գործունէութեան եղանակով չափազանց յանդուգն անձինք». 5) «Նրանք հէնց առաջին ժողովում որոշեցին ուսումնարանի դռները բանալ անխտիր կերպով ամբոխի համար». 6) այս պատճառով «որոշվեց վարձել նաև մի ուրիշ շէնք, որ և ընդհանուր ծախսը այդպիսով հասնում էին մօտ 9500 ր. մօտ 330 երեխաների համար և 7) այս բոլորի դէմ կար նորընտիր հոգաբարձութեան կողմից՝ «այստեղի ունևորներին մաս-մաս ժողովի հրաւիրած և նրանցից մօտ 2000 ր. խոստում առած» գումարը: Այս բոլորից յետոյ պ. Գրիգորեանը չէ մոռանում՝ փակագծի մէջ ասելու, որ մեր ուսումնարանը բացի քաղաքային ուպրավայից նշանակած տարեկան 300 րուբլուց, նկամուտի ուրիշ ոչ մի աղբիւր չունի»:

Այս ամենին պատասխանում ենք կէտ առ կէտ: 1) Մենք հոգաբարձուներս, ընդունել ենք տարվայ սկզբում մօտ 360 խնդրագիր, որոնցից բաց են մնացել միայն 8 տարեկանից պակաս հասակ ունեցողները. այսինքն տարվայ սկզբում մեր ընդունած աշակերտ-աշակերտուհիների թիւը հասնում էր գրեթէ 300 ի, իսկ թէ անցեալ տարվայ բացառիկ պայմանների շնորհիւ, տարվայ վերջում մնացել էին 240 հոգի, այդ մեր մեղը չէ: Հարց է, թէ հէնց մեր այս սովորական տարվայ վերջում (մայիսին) քանի աշակերտ կը լինի մնացած դպրոցում. դեռ չը գիտենք: 2) Ասելով ընդ ամենը 240 երեխայ են պահել 6000 ր. ծախսով և թողել են մօտ 3000 ր. էլ մուրհակներով պարտք, ուզում է ցոյց տալ, որ հին հոգաբարձութիւնս 240 հոգու համար ծախսել է մօտ 9000 րուբլի, իսկ իրանք ծախսում են 9500 ր. 330 հոգու համար: Բայց սա սխալ է: Ճշմարտութիւնն այն է, որ հին հոգաբարձութիւնս ծախսել է ընդամենը ռոճկադրամ ուսուցչաց (մեր օրօք շաբաթական դասաժամն աւելի էր քան այժմ) ծառայի, ուսումնական պիտոյքների և դպրոցական շէնքի նորոգման համար մօտ 5300 ր., որից 2505 ր. մուրհակներով պարտք և 350 ր երկու ուսուցչուհու չը վճարված (և՝ կարծեօք՝ մինչև այսօր էլ չը վճարված) ռոճկադրամ: Եւ այս պարտքերն էլ առաջացան այնքան շատ պարզ ու հասկանալի պատճառով, որ ոչ մի մեղադրանք ընդունել չենք կարող: Հոգաբարձութիւնս կամենալով միանգամ ընդ միշտ ապահովել մեր դպրոցը մուրացիկ ու եղերական դրութիւնից, որոշեց և կազմեց մի նախագիծ, որով տարեկան միանուագ տուրք էր նշանակվում ծխականների վրա և այս տուրքերի գումարով ապահովվում եկեղեցու, դպրոցի և այլ ծխական բոլոր պիտոյքները: Այս նախագիծը քննվեց ու վերաքննվեց ծխական ժողովի ու յանձնաժողովների միջոցով (այդ ժողովների մէջ անմիջական պաշտօններ ունէին այժմեան նոր հոգաբարձութեան բոլոր անդամները) և ընդունվեց ու հաստատվեց ընդհանուր ծխական ժողովի կողմից: Տուրքերը վճարելու ժամանակը թողնված էր իւրաքանչիւր մի ծխականի յարմարութեանը մի տարվայ ընթացքի սահմանում: Տարին չը վերջացած, հոգաբարձութիւնս իրաւունք չունէր ոչ ոքի բռնի կերպով ստիպել շուտով վճարելու: Այս ժամանակներում վրա հասան եկեղեցին ժողովրդից, դպրոցը եկեղեցուց բաժանելու հրամաններն ու քարոզները. վրա հասան՝ «իրանց գործունէութեան եղանակով—պ. Գրիգորեանի լեզուով ասենք—չափազանց յանդուգն» մեր գործիչները իրանց ձեռքերի մէջ կենտրոնացնելու մեր ազգային հիմնարկութիւնների ղեկն ու բաղդը... Եւ մենք տեղի տուինք, հրաժարվեցինք, այո, թողնելով նոր եկող հոգաբարձութեանը 2505 ր. մուրհակներով և 350 ր. էլ անմուրհակ պարտք. բայց այս պարտքերի հետ թողել էինք և՝ ա) միանգամայն վերանորոգված դպրոցական շէնք (որ նստել էր 800 ր.), բ) 50-ից աւելի բոլորովին նոր և վերջին տեսակի աշակերտական նստարաններ երկու գրատախտակներով (այս էլ արժէր մօտ 500 ր.), գ) Տէր-Բաղդասարեան եղբայրների յօգուտ դպրոցի 300 ր. մուրհակը և դ) աւելի քան 2-3 հազար րուբլու ապառիկներ 3) պ. Գրիգորեան աններելի կերպով խաղաղախում է ճշմարտութիւնը, գտնելով և շեշտելով «հասարակութիւնը անցած ամառ, այսինքն հին հոգաբարձութեան հրաժարականը տալուց յետոյ... միաձայն որոշեց, որ ոչ միայն ուսումը լինի ձրի, այլ և բոլոր ուսումնական պիտոյքները ձրի տրվեն երեխաներին»: Այս ձրի ուսման և ուսումնական պիտոյքների ձրի մատակարարելու գաղափարը և առաջարկութիւնը հին հոգաբարձութեան է պատկանում, որ և հասարակութիւնը հաւանել ու հաստատել է անցեալ տարվայ փետրվարի ու մարտի մէջ կայացած ծխական ընդհանուր ժողովներում, որոնց մասնակցել է և ինքը պ. Գ. Գրիգորեանցը: Եւ որը ցերեկով կատարված այս եղելութեան ամենաանխիղճ կերպով աղաւաղելու յանցանքն առաւել ծանրանում է և նամակագրի ներքին մարդն առաւել ստոր գծերով հրապարակ է հանվում, երբ ի նկատի առնենք, որ պ. Գ. Գրիգորեանց այսօր պատիւ ունի պատկանելու իր գովաբանած և «իրանց գործունէութեան եղանակով (կէտ 4-րդ) չափազանց յանդուգն» հոգաբարձուների թւին: 5) Ուսումնարանի դռներն անխտիր ամենքի առաջ բանալու ճանապարհը բաց ենք արել և օրինակը տուել ենք նոյնպէս մենք, որ միայն մի սահմանափակում ընդունեցինք (այն էլ տեղի նեղուածքութեան պատճառով) հասակը՝ 8 տարեկանից պակաս լինելը: Մենք ծննդական վկայականների և տարիքների պահանջն անգամ չարեցինք աշակերտներից այն չափով, ինչ չափով որ կար այս տարի: 6) Հոգաբարձութիւնս նոր շէնք չը վարձեց և երբեք իրան չէր էլ ներել մօտ 150 երեխաների առողջութիւնը վտանգի տակ դնել, զետեղելով նրանց այնպիսի նեղ ու անյարմար բնակարանի մէջ, ինչպիսին է այսօրվայ հոգաբարձութեան փորձածը: Բայց մենք մեր ունեցած դպրոցական յարմարաւոր շէնքի մէջ ունէինք երկու ձեռք դպրոց: Աշակերտների մի մասը սովորում էր առ. 8 և կէսից մինչև ժամի 11 և կէսը. միւս մասը՝ 12-ից մինչև 3-ը: 7) Այստեղի քիչ շատ ունևորների ժողովը դեռ հին հոգաբարձութեանս օրօք էր, որ 2000 րուբլու մուրհակ ստորագրեց և տուեց պ. Մ-ցին և պարտաւորեցրեց նրան ամսէ ամիս պահանջված գումարը տալ հոգաբարձութեանս: Նոյն ժողովն էր, որ վստահութիւն յայտնեց հոգաբարձութեանս կրկին օգնութեան հասնելու, եթէ կարիք զգացվի: Գալով պ. Գրիգորեանցի «փակագծի» մէջ ասած դպրոցի միակ եկամուտի աղբիւր՝ քաղաքային ուպրավայի տարեկան 300 ր. նպաստին, արդարութիւնը պահանջում էր յայտնելու, որ Բաթումի քաղաքային ուպրավան, ինչպէս և մեր դպրոցը շատ վաղուց գոյութիւն են ունեցել, բայց տարեկան նպաստը մեր հոգաբարձութեան օրօք և աշխատութեամբ է յատկացվել:

Եւ այսպէս՝ հին հոգաբարձութիւնս աշխատել է հաստատուն միջոցներով ապահովել մեր ծխական դպրոցի գոյութիւնը, աշխատել է իրան բոլորովին հեռու պահել ոչ միայն «չափազանց», այլ և «յանդգնութեան մօտեցող» եղանակներ ու միջոցներ գործ դնելուց: Պարտքեր թողեց, որովհետև հաւատաց իր կազմած նախագծի այնքան համակրութեամբ ընդունվելուց յետոյ և սպասելիք աջողութեանը և չը կամեցաւ մուրացկանութեամբ կամ անխտիր... միջոցներով փողեր ժողովել: Գործունէութեան շրջանը չը բոլորեց հին հոգաբարձութիւնս, որովհետև չը կամեցաւ անպատասխան կռիւների մէջ մտնել և հաւատացած, որ հրապարակ եկած դաշնակցական գործիչները կը կարողանան թէ հայթհայթել դպրոցի պահանջած ընթացիկ ծախսերը և թէ իրանց ունեցած միջոցներով ապահովել դպրոցի գոյութիւնը, տեղի տուեց և հեռացաւ: Թող չը մոռանան մեր գործունէութիւնը քննադատողները նաև անցեալ տարվայ գործադուլները, ձիգ ժամանակներով յարաբերութիւններից կտրված ու պաշարված դրութիւնը. ժողովրդից ինքնապաշտպանութեան և աղետեալների համար անխնայաբար հաւաքվող տուրքերի ծանրութիւնը... Եւ վերջապէս թող չը մոռանան իրանց կամ իրանց ընկերին գովող թղթակիցները, որ լաւ բան չէ իրանց արժանիքը ուրիշին վատաբանելու և մանաւանդ փաստերը աղաւաղելու մէջ փնտռելը:

Անդամներ հին հոգաբարձութեան՝

Մ. տ. ք. Մելեան, Ցովհաննէս Խատիսեանց, Ա. Ս. Չիլինկիրեանց

Թիֆլիս, ապրիլի 3-ին

Իմ և «Ժամանակի» աշխատակից Դիւանօյի մէջ ծագած սկզբունքային տարաձայնութիւնը վերջացաւ ինձ համար բոլորովին անսպասելի կերպով:

Երեկ, ապրիլի 2-ին, գիշերը պ. Դիւանօյը «Աննօնսա» ճաշարանում հանդիպելով ինձ հարբած դրութեան մէջ, ինչպէս այդ ասաց ինձ իր ուղեկիցներից մէկը, առանց մի որևէ պատճառի սկսեց ինձ հայհոյել անվայել, փողոցային հայհոյանքներով և ուզեց հարուածել:

Ճաշարանից դուրս գալուց յետոյ, պ. Դիւանօյը վազեց իմ յետևից և հասնելով ինձ բռունցքով խփեց:

Այսօր ես պատահելով պ. Դիւանօյի այն երեկոյեան ուղեկիցներից մէկին, յայտնեցի նրան իմ դիտաւորութեան մասին, որ ես ուզում եմ միջնորդ դատաւոր հրաւիրել նրան:

Տեղեկանալով այդ մասին՝ հրապարակախօս պ. Դիւանօյը վճռականապէս հրաժարվեց հասարակական բնաւորութիւն ունեցող դատից:

[illegible]

Վիճոր

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

[illegible] թիւնը կազմակերպելու խնդիրը։ Ժողովը որոշեց. 1) Խնդրել Փոխարքային, որպէսզի նա թոյլատրէ Անդրկովկասում ժողովարարութիւն անել 2) Ընկերութեան կից յանձնաժողով կազմել, որը կը զբաղվի ժողովարարութիւն անելով և տեղերում օգնութեան գործի կազմակերպելով. 3) Մասնաժողով ընտրել ագրարային հարցին վերաբերող նիւթերը ժողովելու և մշակելու համար։ Մասնաժողովի անդամներ ընտրվեցին Ալ. Հ. Քալանթար. Ա. Մ. Արղութեան Երկայնաբազուկ, Ի. Ի. Իօսելիանի, Ա. Ի. Սահակեան, Ա. Սօկօլով։ Մասնաժողովը իրաւունք ունի իր նիստերին հրաւիրել այս կամ այն հարցին տեղեակ անձանց։

—

Վաղը, երեկոյեան ժամը 8-ին, քաղաքային վարչութեան շինութեան մէջ կը կայանայ ժողովրդի առողջապահութեամբ զբաղվող մասնաժողովի նիստը, որը կը քննէ Թիֆլիսի սանիտարական-բժշկական մասի վերստին կազմակերպելու հարցը։

—

«Прогрессъ» լրագրի խմբագրութիւնը ստացել է հետևեալ հեռագիրը. «Մեզ մօտ սովը սարսափելի չափերի է հասել։ Գիները կրկնապատկվել են, պահեստներ չը կան։ Մեծամասնութիւնը քաղցում է։ Աղերսում ենք միջոցներ ձեռք առնել։ Ուղարկեցէք ալիւր, հակառակ դէպքում կը կորչենք։ Վնասված Ջեբրայիլցիներ։

—

Թիֆլիսի քաղաքագլխի պաշտօնակատար իշխ. Ջերքեզովը երեկ նահանգապետին ներկայացրել է Թիֆլիս քաղաքի երկրորդ ընտրողական քաղաքամասի քաղաքային խորհրդի ձայնաւորներ ընտրելու իրաւունք ունեցողների ցուցակը, ուղղված նոյն ձևով, ինչպէս 1-ին քաղաքամասի ցուցակը։ Երրորդ ընտրողական քաղաքամասի ընտրողական ցուցակը կը ներկայացվի նահանգապետին մի շաբաթ յետոյ։

—

Վաղը, երեկոյեան, քաղաքային խորհրդի դահլիճում կը կայանայ Թիֆլիսի արհեստանոցներում ծառայողների ժողով, ընտրելու ներկայացուցիչներ այն խառն մասնաժողովի համար, որը մշակում է առևտրա-արդիւնաբերական հիմնարկութիւններում ծառայողների նորմալ հանգստութեան մասին պարտադիր որոշումներ։

—

Ապրիլի 8-ին, առաւօտեան ժամը 11-ին, դատաստանական շինութեան մէջ կը կայանայ Թիֆլիսում գրաւոր աշխատանքով զբաղվողների փոխադարձ օգնութեան ընկերութեան անդամների ընդհանուր ժողով, վերջնականապէս քննելու ընկերութեան կանօնադրութիւնը, որը այնուհետև կը ներկայացվի ի հաստատութիւն։

—

Ապրիլի 2-ին, Թիֆլիս—Նաւթլուղ կայարանների միջև մի 23 տարեկան անյայտ երիտասարդներ, ապրանքատար գնացքը մօտեցաւ, ընկաւ նրա տակը, որի անիւը կտրեց նրա գլուխը։ Երիտասարդի դիակը ուղարկված է երկաթուղային հիւանդանոց։

—

Ապրիլի 3-ին բանտից ազատված է մօտ օրերս բանտարկված «Սինաթլէ» լրագրի խմբագիր Արշակ Վարնաղևանց։

—

Փողոցում խուզարկութեան ժամանակ ատրճանակ գտնելու համար Մէտէխի բանտում բանտարկված Ալէքսանդր Աֆիէվը և Կարսի բնակիչ Աղաբէկ Առաքելեանը Թիֆլիսի գեներալ-նահանգապետի կարգադրութեամբ բանտարկութեան ժամանակամիջոցը լրանալուց յետոյ, աքսորվելու են առաջինը Վիատսկի, երկրորդը Վօլօգտայի նահանգը ոստիկանութեան հսկողութեան ներքոյ։

—

Հոգևոր սեմինարիայի վարչութեան որոշման համաձայն սեմինարիայի 1-ին դասատան աշակերտները արձակված են իսկ նրանց իրաւունք է տրված 2-րդ դասարանի համար քննութիւն բռնել օգոստոսի 16 ին։ Այդ դասաբանի ժամանակաւոր փակումը հետևանք է սաների մէջ ծագած թիւրիմացութեան։

—

Ցիցիանովի դաւիվերի ապահովութեան վրա կատարվող աշխատանքները մտադրութիւն կայ վերջացնել Զատկի տօները։ Վերևքի սկզբից, ժայռերը կտրելով, փողոցը լայնանում է 3-4 սաժէնով։

—

«Каспій» լրագրում կարդում ենք. «Բագուի առևտրական նաւահանգստի կառավարչի հրաւէրով, նահաւահանգստային վարչութեան մէջ տեղի ունեցաւ վաճառականական նաւերի մեքենագործների և կապիտանների ժողով, ուր պ. Դվալիէվը հաղորդել է ներկայ եղող 200-ից աւելի նաւաստիներին, որ Կասպիական նաւաստիների ծովային կօնֆլիկտը բարձելու համար բարձրագոյն հրամանով նշանակված գեներալ-մայօր բարօն Տաուբէն կամենում է իր միսսիան աւարտել խաղաղութեամբ, որովհետև այդ օրինակ թիւրիմացութիւններ գեներալը յաճախ վերջացրել է այդ ճանապարհով։ Առևտրական նաւահանգստի կառավարչին յանձնարարված է յայտնել ժողովականներին, որ նաւատէրերը և նաւային ծառայողները եկել են որոշ համաձայնութեան վերջնների ներկայացրած պահանջներին բաւարարութիւն տալու նկատմամբ, և ուստի անհրաժեշտ է, որ ամենքը երկու օրվայ ընթացքում դիմեն կատարելու իրանց պարտականութիւնը։ Իսկ ինչ վերաբերում է նաւաստիների բոլոր պահանջներին, գեներալ-մայօր բարօն Տաուբէն, արտայայտելով նրանց իր համակրանքը, խոստանում է ըստ կարելոյն համաձայնութեան հասցնել նրանց իրանց նաւատէրերի հետ, բայց միայն այն դէպքում, եթէ նրանք ընդունեն գեներալի բոլոր ցուցմունքները։ Հաղորդելով ներկայ եղողներին գեներալ բարօն Տաուբէյի յանձնարարութիւնը, առևտրական նաւահանգստի կառավարիչը իր կողմից խնդրում է աջակցութիւն ցոյց տալ իրան խաղաղութեամբ վերջ տալու ծովային կօնֆլիկտին, որը ուժեղ կերպով ազդում է բոլորի վրա առանց բացառութեան։ Վերջում նաւահանգստի կառավարիչը ասաց. «գեներալ բարօն Տաուբէն համբերատար անձնաւորութիւն է, և այդպիսի թիւրիմացութիւններ նա լուծել է խաղաղ ճանապարհով, և ուստի անհրաժեշտ է, որպէս զի բոլորը աջակցեն գեներալի բարի ցանկութեան, որը լիովին համակրում է Կասպիական նաւաստիների ներկայ աննախանձելի դրութեան»։

—

Երեքշաբթի ամսիս 3-ին, երեկոյեան մի խումբ քահանաներ ժողով ունեցան այրի քահանաների կրկնամուսնութեան հարցի վերաբերմամբ և ժողովը ընտրեց Ղևոնդ ա. քահ. Խարազեանցին և Աշոտ ք. Թէմուրազեանցին, որ նրանք առաջնորդին խնդրեն շուտով կայացնելու ընդհանուր քահանաների ժողով, ժողովին նախագահ ընտրեն իրանք քահանաները, որպէս զի ճնշում չը գործ դրվի առաջնորդի կողմից, ինչպէս նախկին մարտի 22-ին կայացած ժողովում»։

—

Քաղաքային վարչութիւնը վերջացրել է այս տարվայ քաղաքի նևմուտը։ Ծախքերի ընդհանուր գումարը հասնում է 1,700,000 րուբլու։

—

Սօլօլակի տոնէլը կառուցանելու աշխատանքները կըսկսվեն մայիսի կէսերին։ Աշխատանքները կատարվելու են երկու կողմից։

—

Ապրիլի 3-ի առաւօտեան, Թիֆլիսի պոստհեռագրական գրասենեակի պաշտօնեաներից մի քանիսի բնակարաններում տեղի են ունեցել խուզարկութիւններ։ Երկու հոգի Բիրգէլսօնը և Ցերրուլը ձերբակալված են։

—

Քաղաքի հաշւով պահվող դպրոցների կրօնուսուցիչների ռոճիկները դպրոցական մասնաժողովը որոշել է աւելացնել 25 %-ով։

—

Թիֆլիսի երկրորդ Ջրային վիճակի պաշտօնական անձանց ընտրութիւնը կայանալու է ապրիլի 8-ին, ցերեկվայ ժամը 12-ին, Թիֆլիսի քաղաքային Դումայի շինութեան մէջ։

—

Բագւում, Գօլդիսատի մեքենագործական գավօդում մարտի 31-ից գործադուլը վերջացել է։

—

Ստացանք «Յառաջի» գրադարանի հետևեալ գրքերը՝ Վ. Ջերնովի «Դասակարգային կռիւ. Թէօրիայի շուրջը», Թարգմ. Մ. Յար. 40 երես գինն է 10 կոպէկ, 2) Արամայիսի «Վնասակար», 30 երես, գինն է 4 կոպէկ։

—

Ի նկատի առնելով այն հանգամանքը, որ անդրկովկասեան երկաթուղիներում շարունակ ապրանքների գողութիւններ են լինում, մօտիկ ապագայում նշանակվելու են Բաթումի և Բագւի միջև չորս յատուկ ապրանքային գնացքներ, որոնք ուղեկցվելու են զինուորական պահակախմբերի ուղեկցութեամբ։

—

Բագւի նահանգապետը հեռագրով միջնորդել է Կովկասի Փոխարքային—յատկացնելու 3600 րուբլի՝ Ջէվատի նահանգի մորեխը ոչնչացնելու համար։ Պարզվել է, որ այդ նահանգում երևացած մորեխը ոչնչացնելու համար բանւորներին պէտք է տրվի 2800 րուբլի։

—

Վլադիկավկազում, Տէրսկի շրջանից ժամանակաւոր գեներալ-նահանգապետի կարգադրութեամբ, նրա յարուցած միջնորդութեան համաձայն, համակայսերական մատակարարական դրամագլխից բաց է թողնված 150000 ր. իբրև նպաստ տալու այն ֆիրմաների համար, որոնց կրել է ագգաբնակութիւնը կարկուտից, և ընտանեկան կարիքներին բաւարարութիւն տալու։ Այդ գումարը արդէն բաժանվում է ըստ վիճակների և գաւառամասերի և տրվելու է ոչ միանգամից, այլ իւրաքանչիւր տեղում կարիքի չափը որոշելուց յետոյ։ Բաշխման գործը կատար ածելու համար ժամանակաւոր գեներալ-նահանգապետը մի մասնաժողով է կազմել, որի մէջ մտնում են՝ Գ. Վ. Բայէվ, Մ. Ի. Րէուտ, Ա. Տուգանով, Տ. Գ. Տէր-Բարսեղեան, Մ. Մ. Օրլ և Աբաչէվ։ Այս մասնաժողովի մէջ մտել են նաև Վլադիկավկազի վիճակի շինական հասարակութիւնների 40 ընտրեալները։ Մասնաժողովի հէնց առաջին նիստում որոշվել է կազմել ամենամեծ կարիք ունեցող-շինական հասարակութիւնների և ժամաւոր անձանց ցուցակները։

—

Սղնախի գաւառի Մագարօ և Բօդբէ գիւղերի բնակիչները, ի նկատի ունենալով 1906 թ. չբերքը, միջնորդութիւն են յարուցել յետաձգելու հարկեր ժողովելը մի քանի տարով։ Դուշէթի գաւառի Կախախեվի գիւղի բնակիչները խնդրատոյց են եղել՝ դրամ տալու գիւղատնտեսական դրամագլխից՝ կալուածատէրերից հողեր գնելու համար։

—

Ներքին գործերի մինիստրի հրահանգիչ հեռագիրը. «Կառավարութեան ձեռքի տակ եղած տեղեկութիւնների համաձայն, Պետական Դումայի անդամներից մի քանիսը հեռագրերով և նամակներով դիմում են շինական պաշտօնական անձանց և առաջարկում են՝ քննել այս կամ այն հարկերը շինական ժողովներում և արձանագրութիւններում ուղարկել իրանց զեկուցելու Պետական Դումայում։ Ուշադրութեան առնելով, որ Պետական Դումայի անդամները ընտրվում են՝ բացառապէս նրանց քննութեան համար ներկայացրած գործերը քննելու համար, որ նրանց իրաւունք չէ վերապահված—առաջարկութիւններով և պահանջներով դիմումներ անել որևէ իշխանութեան, մինիստրը հրահանգիչ հեռագրով առաջարկել է նահանգապետներին՝ հսկողութիւն ունենալ, որ տեղի չունենան Պետական Դումայի անդամների առաջարկութեամբ շինական ժողովներ, և որպէսզի մեղաւորները անմիջապէս ենթարկվեն որոշված պատասխանատուութեան։

—

Ներքին, գործերի մինիստրութիւնը, ինչպէս կարդում ենք «Рѣчь» լրագրում, դիմում է արել մի քանի նահանգապետների և հարցրել նրանց կարծիքը՝ մի քանի քաղաքներում ոստիկանական կազմը մեծացնելու համար ի հաշիւ յատուկ և հասարական գումարների։ Նահանգապետները համարեա թէ միատեսակ ցանկութիւն են յայտնել ուժեղացրած օրէնքը շարունակել՝ ոստիկանական կազմը մեծացնելով, յենվելով նրա վրա, որ ներկայումս կարգ ու կանօնի պահպանութիւնը անհրաժեշտութիւն է համարվում։

—

Մօսկվայում յամառութեամբ լուր է պտտում, իբր թէ շատ մօտիկ ապագայում Ռուսաստանի և Ֆինլանդիայի մէջ տեղի կունենայ զինված լուրջ ընդհարումն։ Սպասում է մինչև անգամ մօբիլիզացիա։ («С. П. В.»)

Ինչպէս յայտնում է «Товарищъ» լրագիրը, Վարշաւայի գեներալ-նահանգապետ Սկալօնը ստանում է նոր պաշտօն, իսկ նրա տեղը նշանակվում է Մօսկվայի գեներալ-նահանգապետ Գերշելմանը։

—

«Рѣчь» լրագիրը հաղորդում է, որ շուտով կարգադրութիւն կը լինի մի քանի քաղաքների վերաբերմամբ՝ ուժեղացրած պահպանութիւնը նորից մի տարով շարունակելու համար։ Այդօրինակ կարգադրութիւն կը լինի և այն քաղաքների ու գաւառների վերաբերմամբ, որտեղ ուժեղացրած պահպանութեան ժամանակը լրանում է մայիս, յունիս և յուլիս ամիսներում։

—

Մարտի 28-ին Սօլիանիյ-Գօրոդօկում կանանց մի հոծ բազմութիւն միտինգ է սարքել՝ նախագահութեամբ Ա. Վ. Տիրկօվայի։ Այդ միտինգում տիկ. Լ. Գուրեվիչ մի զեկուցում է կարդում կանանց հարցի վերաբերմամբ առաջին Պետական Դումայում։ Տիկին Բօդուէնդէ-Կուրտենէն նոյնպէս իր մի զեկուցումով շօշափում է Լեհաստանի կանանց շարժումի խնդիրը, իսկ տ. Կլինկօվան ծանօթացնում է իր զեկուցումով ներկայ եղողներին Ֆինլանդիայի կանանց յաղթութեան հարցի հետ։ Դրանից յետոյ ամբիօն են բարձրանում Պետական Դումայի անդամներ Շինգարիօվը և քահանայ Տիխվինսկին։ Վերջինս մի կրակոտ ճառ է արտասանում կանանց իրաւահաւասարութեան անհրաժեշտութեան մասին՝ հիմնվելով կրօնական հայեցակէտի վրա։ Խօսում են նոյնպէս շօշափված խնդրի շուրջը և ուրիշ ճառախօսներ թէ կանանցից և թէ ներկայ եղող տղամարդկանցից։ Վերջում ժողովը որոշում է կայացնում մի զգացված շնորհաւորական հեռագիր ուղարկել ֆինլանդական սէյմի մէջ գտնվող կին-ներկայացուցիչներին։ («Рѣчь»)

—

Ինչպէս յայտնի է, ռէալական դպրոցների ընթացաւարտներին իրաւունք էր տրվում մտնել համալսարան՝ միայն լատիներէնը իմանալու համար ներկայացնելով քննութեան վկայական։ Այժմ, ինչպէս հաղորդում է «Бирж. Вѣд.»-ն, առաջիկայ ուսումնական տարվանից ռէալիստներին այլևս չը պիտի թոյլատրվի քննութիւն բռնելու լատիներէնից թէ գիմնազիաներում և թէ այս տարի կազմված առանձին «քննական կօմիտետում»։ Դրանից պիտի եզրակացնել, որ առաջիկայ տարվանից համալսարանները պիտի փակ լինեն ռէալականների առաջ։

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

4 ապրիլի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 3 ապրիլի։ Ընկերակցութիւնների և դաշնակցութիւնների քաղաքային վարչութիւնը ունկնդրց ժողովրդական ազատութեան ընկերութեան հիմնադիրներ Հէսսէնի, Կամինկի, Միլիւկօվի և Ստրուվէի բողոքագիրը ուղղված ընկերութիւնը չը հաստատելու որոշման դէմ։ Որոշված է այդ բողոքագիրը ներկայացնել Սենատին։

ՄԷՔՍԻԿԱ, 3 ապրիլի։ Երէկ պատահած երկրաշարժից սպանվեցին 11, վիրաւորվեցին 27 մարդ։

ԼՕՁ։ Սպանութիւնները շարունակվում են։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 3 ապրիլի։ Ցերեկվայ ժամը 3-ի մօտերը, Պետերբուրգի համալսարանի գանձատունը մտան չորս երիտասարդներ և աղաղակելով «ձեռքներդ վեր» ու ատրճանակը ուղղելով գանձապահին և օգնականին, կողպեցին 2000 րուբլի և անյայտացան։

Տաւրիկեան պալատի Եկատերինեան դահլիճում, Դումայի պրեզիդիումի և անդամներից շատերի ներկայութեամբ հոգեհանգիստ կատարվեց ստատս-սեկրետար Ֆրիշի յիշատակին։

ՑԷՏԻՆԷ 3 ապրիլի։ Րադօվիչի կաբինէտը հրաժարական տուեց, որը ընդունվեց իշխան Նիկօլայից։

ԼՕՆԴՕՆ, 3 ապրիլի։ Չինական լիազօրը և ճապօնական դեսպանը ստորագրեցին այն պայմանագիրը, որ կապվել է Ճապօնիայի և Չինաստանի միջև Մանջուրեան երկաթուղիների վերաբերութեամբ։ Չինաստանը գնելու է Սինմինտին—Մուկդէն երկաթուղին 166,000 ֆունտով և մէկ ամսից յետոյ տիրանալու են երկաթուղուն։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 3 ապրիլի։ Երկուշաբթի օրը, ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրի նախագահութեամբ բացվեցին բոլոր համալսարանների, բացի Տօմսի ռեկտորների և դեկանների խորհրդակցութեան նիստերը մասնագիտական բարձր կրթական հաստատութիւնների վերատեսուչների մասնակցութեամբ։ Բանալով ժողովը, մինիստրը մատնանշեց, որ նա յոյսով է, որ բ. ներկայ խորհրդակցութիւնը կամրացնէ 1905 թ. սեպտ. 27-ի ուկազում ցոյց տուած հիմնակէտերը։ Ապա խորհրդակցութիւնը ձեռնամուխ եղաւ քննելու ուսանողական միութիւնների հարցը։

Ցերեկվայ ժամը 11-ին վախճանվեց Ազատարար Կայսրի յայտնի գործիչ ծերունի գեներալ-ադիւտանտ հեծելազօրի գեներալ Րիլէև։

3 ապրիլի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 2 ապրիլի։ Մինիստրների խորհրդի նախագահը ընդունեց քաղաքային դումայի պատգամաւորութեան, որը դումայի անունից նրան շնորհաւորեց, որին Պ. Ա. Ստօլիպինը պատասխանեց մի կարճ ճառով, մատնանշելով, որ ոյժ է ակնկալում հասարակական վստահութեան մէջ աշխատանքի համար։

Մեծ Իշխան Միխայիլ Ալէքսանդրովիչի ներկայութեամբ ցերեկվայ ժամը 4-ին հոգեհանգիստ կատարվեց Պետական Խորհրդի հանգուցեալ նախագահ Ֆրիշի դագաղի մօտ։ Ներկայ էին Պետական Խորհրդի անդամները, մինիստրները, Պետական շքախմբի անձինք, պալատական պաշտօնեաները։ Դրված էին բազմաթիւ պսակներ, ի թիւս որոց և խմբագրական մասնաժողովից հետևեալ մակագրութեամբ՝ «Քրէական կանօնագրքի անմոռանալի հեղինակին»։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 3 ապրիլի։ Բրիանսկի գավօդների վարչութիւնը որոշեց աշխատանքները վերսկսել։

ԼԻՍԱԲՕՆ, 3 ապր.։ Ուսանողների գործադուլի պատճառով կառավարութիւնը փակեց Կօյմբրի համալսարանը և երկրի բոլոր բարձրագոյն կրթական հաստատութիւնները։

ՊՐԱԳԱ, 3 ապր.։ Ժամանեց Ֆրանց-Յովսէփ կայսրը, ժողովուրդը ցնծութեամբ ողջունեց նրան։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 3 ապր.։ Ստատս-սեկրետար Ֆրիշի մահվան առիթով Թագաւոր Կայսրը բարեհաճեց հանգուցեալի ընտանիքին իր ցաւակցութիւնը յայտնել։

ՄԻՆՍԿ, 3 ապր.։ Տեղական անիշխանականների հեռքը գտնված է։ Ոստիկանութիւնը ձեռնամուխ է եղել ձերբակալելու նրանց։

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ ԹԱԳՈՒՀԻ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ
ԻՍԱՀԱԿ ՄԵԼԻՔ-ԱՂԱՄԱԼԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
ԲԺՇԿԱՊԵՏ Բ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ
Հիմնված 1880 թ.
(Կուկիա, Վօրօնցօվի արձանի հանդէպ)
ամեն օր, բացի կիրակի օրերից
ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ՝
Բ. Ա. ՆԱՒ ՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վեներաժութեան, վեներական (սիֆիլիս) միզասեռ. հ.։
Կ. Մ. ՋԻԿ ՎԱՆԻ—9½—10 ժ. աչքի, ներքին և նեարդային։
Զ. Ի. ԲԱԲԱՆԱՍԵԱՆՑ—10—11 ժ. մանկաբարձութեան, կանանց և երեխայոց հ.։
Մ. Գ. ԱԻՆՏԻՍԵԱՆ—11—12 ժ. մորթու, վեներակ. և վիրաբուժութիւն։
Ա. Մ. ՓՈՒՂԻՆՕՎ—12—1 ժ. ներքին և երեխայոց ծաղկահատ.։
Կ. Ի. ԳԶԵԼԻԵՎ—1—2 ժ. ականջի, քթի և կոկորդի
Ա. Պ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆՑ—1—1½ ժ. ներքին և երեխայոց հ.։
ԿԻՆ-ԲԺԻՇԿ Ա. Ի. ՇՉԵՐԲԻՆԻՆԱ—1½—2 ժ. մանկաբարձութեան։
Վճարը 30 կ.։ Աղքատները ձրի։ Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին։
Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
Բժշկապետ՝ Բ. Նաւասարդեան

Բ Ժ Շ Կ Ա Պ Ե Տ
Մ. Պ. Զախարբէգեանց
ՄԱՍՆԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ՝
ՆԵՐՔԻՆ Եւ ՋՂԱՅԻՆ
ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
Ընդունելութիւնը առաւ. 10—12 ժ.
Տելեֆօն № 1087
Սօլօլակ, Լերմօնտօվսկայա փող., 16.
(ա. օ.) 136—150

Լոյս տեսան եւ ծախվում են
ՄԻՔԱՅԷԼ ՆԱԼԲԱՆԴԵԱՆԻ
երկերը երկու հատորի մէջ, հեղինակի պատկերով ինքնաձեռագրով և կենսագրական ակնարկով, բաղկացած 1080 երեսից
Գինն է երկու հատորի համար
3 ՌՈՒԲԼԻ
Գրավաճառներին 20 % զեղչ
Դիմել՝ Նոր-Նախիջևան, Հայոց Բարեգործական Ընկերութեան գրասենեակը։ Նոյն տեղ ծախվում է նաև Ռափ. Պատկանեանի երկերի Ш հատորը, գինն է 1 րուբլի։ Ուսանողների, ուսուցիչների, աշակերտների և հոգևորականների համար Միք. Նալբանդեանի երկհատորը արժէ 2 րուբլի, իսկ Ռ. Պատկանեանի երկերի Щ հատորը—50 կոպէկ, ճանապարհածախսը իրանը։
3—5

Փորձված ՈՒՍՈՒՑԻՉ
ցանկանում է պատրաստել երեխաներ՝ իր մօտ կամ ընտանիքներում՝ հայերէնից, ռուսերէնից, ֆրանսերէնից և թուաբանութիւնից։
Աշխատավարձը՝ կամաւոր
Հասցէն՝ «Մշակ»-ի խմբագրատուն։
(ե. հ. շ.) 2—3

Առաջիկայ ապրիլի 7-ին
Արտիստական Ընկերութեան Դահլիճում
ՏՐՎՈՂ
ուսանողական երեկոյթի
տոմսակները վաղօրօք վաճառվում են Մայ, գէլսին, «Ռիվիէրի» խանութում, Մասսիու, Սագայեանցի կօնդիտերսկաներում Սուգանաջեանի երաժշտական խանութում և Խիզդրկելի գրավաճառանոցում։ Այլեգերիի համար իւրեր նուիրաբերութիւնը ընդունում է տ. Մարտիրոսեան, հետևեալ հասցէով Мадат. ул. № 7, рядомъ гост. «Грандъ-Оттелъ»
2—2

ԵՐԿԱԹՈՒՂԱՅԻՆ ԳՆԱՑՔՆԵՐ
(Թիֆլիսի ժամանակով)

Թիֆլիսից դէպի Բաթում			
Պօստատար	1 ժամ	24 ր.	ցերեկվայ
Մարդատար	8 »	5 »	առաւօտեան
»	11 »	8 »	գիշերվայ
Թիֆլիսից դէպի Բագու			
Մարդատար	9 ժամ	13 ր.	առաւօտ.
Պօստատար	7 »	48 »	երեկոյեան
Մարդ-ապրանք.	11 »	38 »	»
Թիֆլիսից դէպի Երևան			
Պօստատար	12 ժամ	40 ր.	գիշերվայ

ԿՈՐՉԷՆ ԳՈՀԱՐՆԵՐԸ!!!

Ոսկէ ծանրակշիռ մատանի 56 պրօբի անգլիական ձևի, Պարիզի գոհարով, ամուր կերպով շինած, իւրաքանչիւրի գինը 2 ր. 75 կ. 2 հատը 5 րուբլի։ Ոսկէ օղեր մէկ Պարիզի գոհարով, արտոնագրած փակիչով, որը պահպանում է կորուստից, մի զոյգի գինն է 3 ր. 75 կ.։ Ոսկէ մատանի «մարկիզ», մէջ տեղը գունաւոր քար, որի շուրջը կան մանր Պարիզի գոհարներ, իւրաքանչիւրի գինն է 3 ր. 75 կ., 2 հատը 7 րուբլի։ Ոսկէ շքեղ սարք 56 պրօբի մէկ տուփի մէջ, որի մէջ կայ բրօշկա, մատանի և մի զոյգ օղեր. գինն է 8 ր. 50 կոպէկ։ Ուղարկում եմ պատուէրը ստանալուց յետոյ անմիջապէս, վերադիր վճարով և առանց գրաւականի։ Հասցէն՝ Б. Райманъ, Варшава, Закрочимская № 1/5. Նամակագրութիւնը ռուսերէն և գերմաներէն լեզուներով։
(հ.) 1—4

Թիֆլիսի Հայոց Բարեգործական Ընկերութեան Վարչութիւնը
պատիւ ունի յայտնելու, որ կիրակի. ապրիլի 8-ին, երեկոյեան ժամը 7-ին, քաղաքական տան դահլիճում նշանակված է
ԱՐՏԱԿԱՐԳ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ
Զբաղմունքի առարկաներն են.
1) Ընկերութեան կտակած հանգուցեալ Յովհ. Խուդադեանի քարվանսարայի վերաշինութեան հարցը։
2) Որբանոցի տիպի և ծրագրի հարցը։
3) Թաղական խորհուրդներ կազմելու խնդիրը։
4) Ընթացիկ հարցեր։
(ե. հ. շ. կ.) 2—4

Բ Ժ Շ Կ Ա Պ Ե Տ
Տ. ԳԷՈՐԳ-ԲԷԳԵԱՆ
ԱՉՔԻ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
Ընդունելութիւնն ամեն օր
Առաւօտեան ժամի 9-ից մինչև 12
Երեկոյեան » 5-ից մինչև 7
Վելեամինօվսկայա փողոց № 8.
(ե. հ. շ.) 47—100

Բ Ժ Ի Շ Կ
Գ. Ն. ՄԱՂԱՔԵԱՆ
Մասնագէտ ՆԵՐՔԻՆ և ԵՐԵԽԱՅՈՑ հիւանդութիւնների առանձնապէս ստամոքսի և աղիքների հիւանդութիւններ։ Ընդունելութիւնը ամեն օր 12—1 ժ. առ. և 5—6 երեկ.
Միխայլովսկի պր. տ. Ճավճավաձէի № 36
99—100

Լոյս տեսաւ
ՔԱՄԱԼԵԱՆՑ Ս-Ի
ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՌԱԿՆԵՐ
գիրք. Թուղթն ընտիր, տպագրութիւնը սիրուն, 112 էջ։
ԳԻՆՆ Է 25 ԿՈՊԷԿ
Հարցնել Թիֆլիսի գրախանութներում, ուր վաճառվում են նոյնպէս. 1) Խուլ Խաչիկ 25 կ.։ 2) Քաջ Աղասի 25 կ.։ 3) Ժամանակը ուժ 40 կ.։ 4) Սրտից 9 պատմութիւն 40 կ.։ 5) Սասունցի Դաւիթ 30 կ.։ 6) Երկասիրութիւններ 50 կ.։ 7) Դալօ ափօ, Խաչան 12 կ.։ 8) Աստուած չը ճանաչող 10 կ.։ Շէն թագաւորի աղջիկ 25 կ.։ 11) Երկու աղբերացեղ 30 կ.։ 12) Հեքեաթներ 30 կ.։ 13) Անծեռ աշխարհ 8 կ.։ 14) Աստուած աղքատի կերպում 20 կոպէկ։
Մեծ գումարով գնողները դիմելու են Քամալեանց Ս-ին՝ Ներս. դպրանոց։
(ե. հ. կ.) 7—20

Լոյս տեսաւ
Գ. ՂԱԶԱՐԵԱՆ
Հող եւ նրա մշակութիւնը
Հրատար. Գ. ԳԱԼՍՏԵԱՆԻ
Գինը պօստի ծախսով 20 կոպ.
Գաւառացիները կարող են ուղարկել 20 կոպէկի պօստի մարկաներ։ Դիմել՝ Թիֆլիս, գրավաճառանոց «Գուտտենբերգ»։ 2—3

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ
արտասահմանում տպագրուած 96 գոյնով 63×50 սանտ. մեծութեամբ
ՈԳԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
Գեղարուեստական պատկերի 3-րդ էժանագին հրատարակութիւնը
ԳԻՆՆ Է 3 ՌՈՒԲԼԻ ՃԱՆԱՊԱՐՀԱԾԱԽՍՈՎ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴՐՈՇՄԸ
ՈՐՊԷՍ ԶԱՐԴ ԺԱՄԱՑՈՅՑԻ ՇՂԹԱՅԻՑ ԿԱԽԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ
Դինն է՝ ՈՍԿԻՑ 18 ր. ԱՐԾԱԹԻՑ 3 » ճանապարհածախսով
ԵՒ ՈՐՊԷՍ ԲՐՕՇԿԱ ԿԱՆԱՆՑ ՀԱՄԱՐ
Դինն է՝ ՈՍԿԻՑ 15 ր. ԱՐԾԱԹԻՑ 3 » ճանապարհածախսով
Առանց կանխավճարի չէ ուղարկվում
(հ.կ.ե.) Դիմել՝ Тифлисъ, Вельяминовская, № 24, В. Варданяну. 1—10

Բացված է բաժանորդագրութիւն
ՀԱՅԵԼԻ
Գեղարուեստական երգիծաբանական պատկերազարդ
ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹԻ,
որը երբեմնապէս լոյս կը տեսնի «Հայելիի յաւելուած» անուան տակ։
Տարեկան բաժանորդները կը ստանան՝
1) 50 № «Հայելի»։ 2) 12 գեղարուեստական նկարներ, որ տարվայ վերջը առանձին ալբօմ կը կազմեն։ 3) 2 մեծադիր գունաւոր պատեր հայկական կեանքից (75×100 սմ.) (Առաջին պատկերը կուղարկվի Զատկական համարի հետ, իսկ երկրորդը սեպտեմբերի սկզբին)։ 4) 1 պատի տախտակ պատկերազարդ Օրացոյց 1908 թ.։ 5) 1 յայտնի հայ երգիծաբանների խմբական նկարը։
Բաժանորդագրութեան տարին է նոյեմբերից նոյեմբեր։
Տարեկան գինը պրեմիաներով Թիֆլիսում՝ 4 ր., դուրսը՝ 5 ռուբ.։ Կէս տարին՝ 2 ր. դուրսը՝ 2 ր. 50 կոպ.։ Արտասահման՝ տարեկան 6 ռուբլի, կէս տարին 3 ռուբլի։
ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐԸ ԱՄԵՆ ՏԵՂ, ԹԷ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ ԵՒ ԹԷ ԳԱՒԱՌՆԵՐՈՒՄ ԱՐԺԷ 10 ԿՈՊԷԿ
Մինչև այժմ լոյս են տեսել և ուղարկվել բաժանորդներին հետևեալ գեղարուեստական նկար պրեմիաները. 1) Հաւատ-յոյս-սէր 2) Առատութիւն և 3) Խաղաղութիւն Նոր բաժանորդները կը ստանան բոլոր լոյս տեսած համարները և պրեմիաները։ Պատրաստվում է տպագրութեան համար. 1) Գեղարուեստական նկար պրեմիան № 4—ՓԵՐԻՆԵՐ և զատկական պրեմիան մեծադիր գունաւոր, (14 գոյներով) 75—100 սանտիմ մեծութեան, ընտիր թղթի վրա, շքեղ նկարը—ՍԱԹԵՆԻԿ ԵՒ ԱՐՏԱՇԷՍ Բ.։
ԾԱՆՕԹ.—Գեղարուեստական նկար պրեմիաները առանձին արժեն հատը 50 կոպէկ։ Մեծադիր գունաւոր նկար պրեմիան 3 ռուբլի։
Հասցէն՝ Тифлисъ, Редакція «Аели», Дворцовая ул. № 3 կամ Tiflis, Rédaction du Journal «Haeli»։ Լոյս է տեսնում կիրակի օրերը։
Խմբագիր՝ Վ. Պետրոսեան, Հրատարակիչ՝ Բ. Ճէպէճեան
(եր. հինգշ. և շաբ.) 14—13

ԵՐԿՐԻ ՁԱՅՆԸ
ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ
Դրական, քաղաքական, հասարակական շաբաթաթերթ

	Տարեկան	Վեց ամսուան
Թիֆլիս	4 ր. —	2 ր. 25 կ.
Գաւառ	4 ր. 50 կ.	2 ր. 50 կ.
Ամերիկա	3 դոլ.	1,75 դոլ.
Արտասահման	15 ֆր.	8 ֆր.
Պարսկաստան	5 ր. 50 կ.	3 ր.

Խմբագրութեան հասցէն՝—Тифлисъ, редакція «Еркри Дзайнъ», Грибоѣдовская, № 16, д. Зубалова, կամ Tiflis, rédaction de l'«Erkri Dzaïn», Griboedovskaya, № 16, maison Zoubaloff.
Թիֆլիսում կարելի է բաժանորդագրուել և «Գուտտենբերգ» գրավաճառանոցում։